संविधानसभा
संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समिति
असहमतिका बिषयमा सहमति सम्बन्धी प्रस्ताव तयारी सुझाव उपसमिति

संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिबाट तत्कालीन व्यवस्थापिकीय अंगको स्वरुप निर्धारण समिति, मौलिक अधिकार तथा निर्देशक सिद्धान्त समिति, संबैधानिक समिति, संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समिति, न्याय प्रणाली सम्बन्धी समिति, राज्यको शासकीय स्वरुप निर्धारण समिति, राज्यको पुनर्संरचना र राज्य शक्तिको बाँडफाँड समिति र समितिले पहिचान गरेका नयाँ विषयहरु सहित २०७२ जेठ २६ गते समितिको बैठकमा प्रस्तुत चार दलको सहमति सम्बन्धी विवरण समेतका आधारमा छलफल गरी सहमति (टुंगो लगाउने विषय) सम्बन्धी सुझाव प्रतिवेदन पेश गर्न गठित यस उपसमितिले उक्त प्रतिवेदनहरुमा रहेका असहमतिका विषयमा देहाय बमोजिम सहमति गरी टुंगोमा पुगेकाले सहमति सम्बन्धी **प्रस्ताव तयार पारी सुझाव सहितको प्रतिवदेन, २०७२** पेश गरिएको छ ।

१. व्यवस्थापिकीय अंगको स्वरुप निर्धारण समिति :-

सि.नं	विषयवस्तु	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै.
१.	**३. प्रतिनिधिसभाको गठनः**	(१) प्रतिनिधि सभामा दुइसय पैत्तिस सदस्य (२३५) रहनेछन् । जसमध्ये प्रत्यक्ष निर्वाचनबाट ११८ (एकसय अठार) जना र समानुपातिक निर्वाचनबाट ११७ (एकसय सत्र) जना सदस्यको पूर्ति हुनेछ । प्रतिनिधि सभाको निर्वाचन बालिग मताधिकारको आधारमा गोप्य मतदानद्वारा गरिनेछ । (२) प्रतिनिधि सभाका सदस्यहरुको निर्वाचनको लागि एकसय अठार (११८) निर्वाचन क्षेत्र कायम गरी प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रबाट एक जनाको दरले निर्वाचित हुनेछन् । (३) प्रतिनिधि सभाको समानुपातिक निर्वाचनको लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिंदा जनसंख्याको आधारमा महिला, खस आर्य, मधेसी, थारु, दलित, आदिवासी, जनजाति, मुस्लिम, पिछडिएको क्षेत्र, अल्पसंख्यक समुदाय समेतबाट प्रादेशिक बन्दसूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण गरिनेछ । **<u>स्पष्टीकरण</u> : "खस आर्य" भन्नाले क्षेत्री, ब्राम्हण, ठकुरी, सन्यासी (दशनामी) लगायत अन्य समुदायलाई सम्झनु पर्दछ ।** (४) उपधारा (२) र (३) बमोजिम निर्वाचित हुने प्रतिनिधि सभाका जम्मा सदस्य संख्याको कम्तिमा पनि एक तिहाई सदस्यहरुको प्रतिनिधित्व महिलाबाट हुने.........गरी कानूनद्वारा व्यवस्था गरिने छ ।	(१) संघीय संसद प्रतिनिधि सभा र राष्ट्रिय सभा गरी दुई सदनात्मक हुनेछ । (२) प्रतिनिधिसभाको निर्वाचन मिश्रित निर्वाचन प्रणालीबाट गरिनेछ । प्रतिनिधिसभामा कूल दुई सय पचहत्तर सदस्य रहनेछन् । भूगोल र जनसंख्याको आधारमा कूल एक सय पैसठ्ठी संसदीय निर्वाचन क्षेत्र हुनेछन् । यी निर्वाचन क्षेत्रबाट प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणाली अन्तर्गत बहुमत प्राप्त गर्ने एक सय पैसठ्ठी जना प्रतिनिधिसभा सदस्य निर्वाचित हुनेछन् । एक सय दश जना सदस्य समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीद्धारा निर्वाचित हुनेछन् । (३) प्रतिनिधि सभाको समानुपातिक निर्वाचनको लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिंदा जनसंख्या, भौगोलिक र प्रादेशिक सन्तुलनको आधारमा महिला, खस आर्य, मधेसी, थारु, दलित, आदिवासी, जनजाति, मुस्लिम, पिछडिएको क्षेत्र, अल्पसंख्यक समुदाय समेतबाट बन्दसूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण गरिनेछ । **<u>स्पष्टीकरण</u> : "खस आर्य" भन्नाले क्षेत्री, ब्राम्हण, ठकुरी, सन्यासी (दशनामी) लगायतका समुदायलाई सम्झनु पर्दछ ।** (४) उपधारा (२) र (३) बमोजिम हुने निर्वाचितमा प्रतिनिधि सभाका जम्मा सदस्य संख्याको कम्तिमा पनि एक तिहाई उम्मेदवार महिलाबाट हुने गरी कानूनद्वारा व्यवस्था गरिने छ ।	
२.	**४. राष्ट्रिय सभाको गठन र सदस्यहरुको पदावधिः**	*(१) राष्ट्रिय सभामा देहाय बमोजिमका ... ... सदस्यहरु रहनेछन् ।* *(क) प्रत्येक प्रदेशबाट (बराबरी संख्यामा) कानूनमा व्यवस्था भए अनुसार निर्वाचित*	(१) राष्ट्रिय सभाको सदस्य संख्या कूल पैतालीस कायम हुनेछ । यस मध्ये प्रत्येक प्रदेशबाट समान संख्याका आधारमा चालीस सदस्य निर्वाचन हुनेछन् र बाँकी पाँच सदस्य संघीय मन्त्रिपरिषद्को	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं	विषयवस्तु	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै.
		हुने …….. सदस्यहरु, *(राज्य पुर्नसंरचनामा एकिकृत रुपमा छलफल गरी टुङ्गो लगाउने)*	सिफारिसमा राष्ट्रपतिबाट मनोनयन हुनेछन् । (२) उपधारा (१) बमोजिम हुने राष्ट्रिय सभाको निर्वाचन समावेशी सिद्धान्तलाई ध्यानदिई राष्ट्रिय सभाको कुल सदस्य संख्याको कम्तिमा एकतिहाई उम्मेदवार महिलाबाट हुने गरी कानूनद्धारा व्यवस्था गरिनेछ । (३) प्रत्येक प्रदेशबाट निर्वाचित हुने राष्ट्रिय सभाको सदस्यको लागि सम्बन्धित प्रदेश सभाका सदस्यहरु र स्थानीय निकायका प्रमुखहरु रहेको निर्वाचक मण्डलबाट एकल संक्रमणीय मत विधिबाट निर्वाचित हुनेछन् । प्रदेश सभाका सदस्यहरु र स्थानीय निकायका प्रमुखहरुको मतको भार फरक हुने गरी निर्वाचनको प्रकृया कानूनद्धारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।	
३.	**विश्वासको मत :**	(१) प्रधानमन्त्रीले कुनै पनि बखत आफूमाथि व्यवस्थापिका-संसदको विश्वास छ भन्ने कुरा स्पष्ट गर्न आवश्यक वा उपयुक्त ठानेमा विश्वासको मतको लागि व्यवस्थापिका-संसद समक्ष प्रस्ताव राख्न सक्नेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिमको प्रस्तावको निर्णय व्यवस्थापिका-संसदमा तत्काल कायम रहेका सदस्य संख्याको बहुमतबाट हुनेछ । (३) व्यवस्थापिका-संसदका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तीमा एक चौथाई सदस्यले प्रधानमन्त्री उपर व्यवस्थापिका-संसदको विश्वास छैन भनी राखेको अविश्वासको प्रस्ताव सदनको कूल सदस्य संख्याको बहुमतले पारित भएमा प्रधानमन्त्री पदमुक्त भएको मानिनेछ । (४) यस्तो अविश्वासको प्रस्ताव प्रधानमन्त्री नियुक्त भएपछि पहिलो एकवर्षसम्म र एकपटक राखेको अविश्वासको प्रस्ताव असफल भएको अर्को एकवर्षभित्र राख्न पाईने छैन । (५) उपधारा (३) बमोजिम राखिएको अविश्वासको प्रस्ताव पारित भएमा गठन हुने मन्त्रिपरिषद्को अध्यक्षता गर्ने प्रधानमन्त्रीको नाम समेत प्रस्तावित हुनु पर्नेछ ।	कार्यपालिका सम्बन्धी भागमा सम्बोधन गरिएको ।	
४.	**४४. प्रदेश सभाको गठन :**	(१) प्रदेश सभामा ………… सदस्य रहनेछन् । जसमध्ये प्रत्यक्ष निर्वाचनबाट …………. जना र समानुपातिक निर्वाचनबाट …….. जना सदस्यको पूर्ति हुनेछ । प्रदेश सभाको निर्वाचन बालिग मताधिकारको आधारमा गोप्य मतदानद्वारा गरिनेछ । *(राज्य पुर्नसंरचनामा एकिकृत रुपमा छलफल गरी टुङ्गो लगाउने)* (२) प्रदेश सभामा प्रत्यक्ष तथा समानुपातिक निर्वाचनबाट निर्वाचित हुने जम्मा सदस्य संख्याको कम्तिमा पनि एक तिहाई	(१) प्रदेश सभामा न्यूनतम एक्काईस देखि अधिकतम पैतालीस सदस्य सम्म रहनेछन् । संघीय आयोगको सिफारिसमा प्रदेशको सिमाङ्कन निर्धारण भएपछि जनसंख्या र भूगोलको आधारमा प्रत्येक प्रदेशसभामा रहने सदस्य संख्या कानूनद्वारा निर्धारण गरिनेछ । (२) प्रदेश सभाको निर्वाचन पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणाली अनुसार बालिग मताधिकारको आधारमा गोप्य मतदानद्वारा गरिनेछ । निर्वाचनको अन्य प्रकृया कानूनद्धारा निर्धारण	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं	विषयवस्तु	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै.
		सदस्यहरुको प्रतिनिधित्व महिलाबाट हुने अवस्था नभएमा समानुपातिक निर्वाचन अन्तर्गतको व्यवस्थाबाट हुनेगरी कानूनद्वारा व्यवस्था गरिने छ । प्रदेश सभाका सदस्यहरुको निर्वाचन क्षेत्र तथा संख्या निर्धारणका आधारहरु कानूनद्वारा व्यवस्था गरिनेछ । (३) प्रदेश सभाको समानुपातिक निर्वाचनको लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिंदा जनसंख्याको आधारमा महिला, खस आर्य, मधेसी, थारु, दलित, आदिवासी, जनजाति, मुस्लिम, पिछडिएको क्षेत्र, अल्पसंख्यक समुदाय समेतबाट प्रादेशिक बन्दसूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण गरिनेछ । **स्पष्टीकरण : "खस आर्य" भन्नाले क्षत्री, ब्राम्हण, ठकुरी, सन्यासी (दशनामी) लगायत अन्य समुदायलाई सम्झनु पर्दछ ।** (४) यस संविधान बमोजिम (**अगावै विघटन भएमा बाहेक**) प्रदेश सभाको कार्यकाल पाँच वर्ष हुनेछ । तर देशमा संकटकालीन स्थितिको घोषणा लागू भएको अवस्थामा एक वर्षमा नबढने गरी ऐनद्वारा प्रदेश सभाको कार्यकाल बढाउन सकिने छ । तर यसरी थप गरिएको प्रदेश सभाको कार्यकाल संकटकालीन स्थितिको घोषणा खारेज भएको मितिले छ महिना पुगेपछि स्वतः समाप्त हुनेछ ।	हुनेछ । (३) यस संविधान बमोजिम (अगावै विघटन भएमा बाहेक) प्रदेश सभाको कार्यकाल पाँच वर्ष हुनेछ । तर संकटकालीन स्थितिको घोषणा लागू भएको अवस्थामा एक वर्षमा नबढने गरी ऐनद्वारा प्रदेश सभाको कार्यकाल बढाउन सकिने छ । तर यसरी थप गरिएको प्रदेश सभाको कार्यकाल संकटकालीन स्थितिको घोषणा खारेज भएको मितिले छ महिना पुगेपछि स्वतः समाप्त हुनेछ ।	
५.	**५६. विश्वासको मत**	(१) मुख्य मन्त्रीले कुनै पनि बखत आफूमाथि प्रदेशसभाको विश्वास छ भन्ने कुरा स्पष्ट गर्न आवश्यक वा उपयुक्त ठानेमा विश्वासको मतको लागि प्रदेशसभा समक्ष प्रस्ताव राख्न सक्नेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिमको प्रस्तावको निर्णय प्रदेश सभामा तत्काल कायम रहेका सदस्य संख्याको बहुमतबाट हुनेछ । (३) प्रदेश सभाका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तीमा एक चौथाई सदस्यले मुख्य मन्त्री उपर प्रदेश सभाको विश्वास छैन भनी राखेको अविश्वासको प्रस्ताव सदनको कूल सदस्य संख्याको वहुमतले पारित भएमा मुख्य मन्त्री पदमुक्त भएको मानिनेछ । (४) यस्तो अविश्वासको प्रस्ताव मुख्य मन्त्री नियुक्त भएपछि पहिलो एकवर्षसम्म र एकपटक राखेको अविश्वासको प्रस्ताव असफल भएको अर्को एकवर्षभित्र राख्न पाईने छैन । (५) उपधारा (३) बमोजिम राखिएको अविश्वासको प्रस्ताव पारित भएमा गठन हुने	(१) मुख्य मन्त्रीले कुनै पनि बखत आफूमाथि प्रदेशसभाको विश्वास छ भन्ने कुरा स्पष्ट गर्न आवश्यक वा उपयुक्त ठानेमा विश्वासको मतको लागि प्रदेशसभा समक्ष प्रस्ताव राख्न सक्नेछ । (२) मुख्यमन्त्रीले प्रतिनिधित्व गर्ने दल विभाजित भएमा वा मुख्यमन्त्रीले विश्वास गुमाएको ठोस आधार सहित प्रदेशसभामा प्रश्न उठेमा तीस दिन भित्र मुख्यमन्त्रीले विश्वासको मतको लागि प्रदेशसभा समक्ष प्रस्ताव राख्नु पर्नेछ । (३) उपधारा (१) र (२) बमोजिमको प्रस्तावको निर्णय प्रदेश सभामा तत्काल कायम रहेका सदस्य संख्याको बहुमतबाट हुनेछ । (४) प्रदेश सभाका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तीमा एक चौथाई सदस्यले मुख्य मन्त्री उपर प्रदेश सभाको विश्वास छैन भनी राखेको अविश्वासको प्रस्ताव सदनको कूल सदस्य संख्याको वहुमतले पारित भएमा मुख्य मन्त्री पदमुक्त भएको मानिनेछ । (५) यस्तो अविश्वासको प्रस्ताव मुख्य मन्त्री नियुक्त भएपछि पहिलो दुई वर्षसम्म र एकपटक	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं	विषयवस्तु	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै.
		मन्त्रिपरिषद्को अध्यक्षता गर्ने मुख्य मन्त्रीको नाम समेत प्रस्तावित हुनु पर्नेछ ।	राखेको अविश्वासको प्रस्ताव असफल भएको अर्को एक वर्षभित्र राख्न पाइने छैन । (६) उपधारा (४) बमोजिम राखिएको अविश्वासको प्रस्ताव पारित भएमा गठन हुने मन्त्रिपरिषद्को अध्यक्षता गर्ने मुख्य मन्त्रीको नाम समेत प्रस्तावित हुनु पर्नेछ ।	

२. मौलिक अधिकार तथा निर्देशक सिद्धान्त समिति :-

सि.नं	विषयवस्तु	विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै.
१.	**२८. सामाजिक न्यायको हक**	(१२) आदिवासी र स्थानीय समुदायलाई भूमि र प्राकृतिक सम्पदामाथि अग्राधिकारको हक हुनेछ ।	यो विषय हटाउने	
२.	**बंशजको आधारमा नागरिकता**	(१) (ख) विदेशी नागरिकसँग विवाह भएका नेपाली नागरिकबाट नेपालमा जन्म भई नेपालमा नै स्थायी बसोबास गरेको र आमा वा बाबुको नागरिकताको आधारमा विदेशी मुलुकको नागरिकता प्राप्त नगरेको व्यक्तिले नागरिकता प्राप्त गर्दाका बखत नीजका आमा र बाबु दुवै नेपाली नागरिक रहेछन् भने त्यस्तो व्यक्ति,	(क) आमा र बाबु नेपाली नागरिक भएका हकमा निज बालिग भएपछि आमा वा बाबुको नामबाट बंशजको नाताले नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्न सक्नेछ । (ख) कुनै नेपाली पुरुषले विदेशी महिला र नेपाली महिलाले विदेशी पुरुष संग विवाह गरेमा विवाह गरेको समयमा निजहरुले कुन देशको नागरिकता रोज्ने हो र कुन देशमा स्थायी बसोबास गर्नेहो सो सम्बन्धमा कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम स्पष्ट गर्नु पर्ने छ । यसरी स्पष्ट गर्दा विदेशी पुरुषसंग विवाह गरेकी महिलाले अन्य देशको नागरिकता नलिने र नेपालमै स्थायी बसोबास गर्ने एवं विदेशी महिलासँग विवाह गर्ने पुरुषले अन्य देशको नागरिकता नलिने र स्थायी बसोबास नेपालमै गर्ने व्यहोरा स्पष्ट गरेको रहेछ भने त्यस्तो अवस्थामा कुनै व्यक्तिको जन्म हुदाँका बखत निजको बाबु वा आमा नेपाली नागरिक रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति, तर, त्यस्तो व्यक्तिले बालिग भएको एक बर्ष भित्र नागरिकताको लागि आवेदन दिई सक्नु पर्नेछ । (ग) नागरिकताको प्राप्ती र समाप्ती सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तथा प्रत्येक नेपाली नागरिकको परिचय खुल्ने गरी अभिलेख व्यवस्थित गर्ने व्यवस्था कानून बमोजिम हुनेछ ।	

Downloaded from PahiloPost.com

३. संबैधानिक समिति :-

सि.नं	विषयवस्तु	विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कैं.
१.	**प्रस्तावना**	लोकतन्त्र, शान्ति, मानवअधिकार र अग्रगामी परिवर्तनका लागि गरिएका ऐतिहासिक सशस्त्र संघर्ष, शान्तिपूर्ण जनआन्दोलन र मधेश आन्दोलन तथा नेपाली जनताको त्याग, बलिदान र शहिदहरुलाई सम्मान गर्दै; जनताको प्रतिस्पर्धात्मक वहुदलीय लोकतान्त्रिक समानुपातिक समावेशी शासन व्यवस्था, नागरिक स्वतन्त्रता, मौलिक अधिकार, मानव अधिकार, बालिग मताधिकार, आवधिक निर्वाचन, प्रेस स्वतन्त्रता, **स्वतन्त्र र उत्तरदायी न्यायपालिका** तथा कानूनी राज्यको अवधारणा लगायतका लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतालाई अवलम्वन गरी समाजवादको आधार निर्माण गर्न प्रतिवद्ध रहदै; राष्ट्रिय अखण्डतालाई अक्षुण्ण राखी जनताको आत्मनिर्णयको अधिकार, स्वायत्तता र स्वशासनको अधिकारलाई आत्मसात गर्दै;	राष्ट्रहित, लोकतन्त्र र अग्रगामी परिवर्तनका लागि नेपाली जनताले हालसम्म पटक पटक गर्दै आएका ऐतिहासिक जनआन्दोलन र शसस्त्र संघर्ष र त्याग र बलिदानको गौरवपूर्ण इतिहासलाई स्मरण एवं सहिदहरु तथा वेपत्ता र पीडित नागरिकहरुलाई सम्मान गर्दै, जनताको प्रतिस्पर्धात्मक बहुदलीय लोकतान्त्रिक, समानुपातिक समावेशी शासन व्यवस्था, नागरिक स्वतन्त्रता, मौलिक अधिकार, मानव अधिकार, बालिग मताधिकार, आवधिक निर्वाचन, प्रेस स्वतन्त्रता, स्वतन्त्र, निष्पक्ष र सक्षम न्यायपालिका तथा कानूनी राज्यको अवधारणा लगायतका लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतालाई अवलम्वन गरी समाजवादको आधार निर्माण गर्न प्रतिवद्ध रहदै; राष्ट्रिय अखण्डतालाई अक्षुण्ण राखी जनताको सार्वभौम अधिकार, स्वायत्तता र स्वशासनको अधिकारलाई आत्मसात गर्दै;	"यो अनुच्छेदमा रहेको "ऐतिहासिक जनआन्दोलन र सशस्त्र सङ्घर्ष" भन्नाले वि.सं. १९९७ साल, २००७ साल, २०१८ साल, २०२८ साल, २०३५।०३६ साल, २०४२ साल, २०४६ सालमा भएका सङ्घर्ष एवं आन्दोलनहरू र वि.सं. २०६२।६३ सालमा भएको ऐतिहासिक जनआन्दोलन, माओवादी जनयुद्ध, मधेस आन्दोलन, जनजाति आन्दोलन, थरुहट आन्दोलन, महिला, दलित, मजदुर किसान, युवा, विद्यार्थी, मुस्लिम समुदाय लगायत समाजका विभिन्न तह र तप्काका जनताले गरेका सम्पूर्ण ऐतिहासिक आन्दोलन र सशस्त्र सङ्घर्षलाई जनाउँछ।"
२.	**७. राष्ट्रिय गान र निशाना छाप**	***ध्यानाकर्षण*** : राष्ट्रिय निसाना छापको गरिमा र सम्मान एवं भावनामा प्रतिकूल नहुने गरी प्रदेशले आफ्नो निशाना छाप बनाउन सक्ने व्यवस्था राख्न उपयुक्त हुने	प्रदेशको छुट्टै निसाना छापको व्यवस्था नगर्ने।	
३.	**८. संविधान संशोधन** :	(१) नेपालको स्वाधीनता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता र जनतामा निहित सार्वभौमसत्ताको प्रतिकूल हुने गरी यो संविधान संशोधन गर्न सकिने छैन। (२) उपधारा (१) मा उल्लिखित विषयबाहेक यस संविधानको प्रस्तावनामा उल्लिखित आधारभूत विषयलाई प्रभावित पार्ने गरी संशोधन गर्नु पर्दा व्यवस्थापिका-संसद्मा तत्काल कायम रहेको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको दुई तिहाई बहुमतले पारित प्रस्ताव जनमतसंग्रहबाट अनुमोदन हुनु पर्नेछ।	(१) नेपालको स्वाधीनता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता र जनतामा निहित सार्वभौमसत्ताको प्रतिकूल हुने गरी यो संविधान संशोधन गर्न सकिने छैन। (२) उपधारा (१) मा उल्लिखित विषयबाहेक यस संविधानको प्रस्तावनामा उल्लिखित आधारभूत विषयलाई प्रभावित पार्ने गरी संशोधन गर्नु पर्दा संघीय संसदमा तत्काल कायम रहेको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको दुई तिहाई बहुमतले पारित प्रस्ताव जनमतसंग्रहबाट अनुमोदन हुनु पर्नेछ।	

Downloaded from PahiloPost.com

४. संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समिति :-

सि.नं	विषयवस्तु	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै.
विविध भागमा थप गर्ने	नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था	**समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा नभइ योग्यता र क्षमताको आधारमा हुनु पर्ने भन्ने मा. श्री अतहर कमाल मुसलमानको असहमति रहेको ।**	हटाइएको	
१	१. अख्तियार दुरूपयोग अनुसन्धान आयोग	(२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा प्रमुख आयुक्त र अन्य आयुक्तहरुको नियुक्ति गर्नेछ । ***(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।***	(२) संबैधानिक परिषद्को सिफारिसमा संसदीय सुनुवाई पश्चात राष्ट्रपतिबाट प्रमुख आयुक्त र अन्य आयुक्तहरुको नियुक्ति हुनेछ ।	
२.	१.२ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक क्षेत्रमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग रहनेछ ।	हटाइएको	
३	२. लेखा परीक्षण आयोग	(२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा लेखापरीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको नियुक्ति गर्नेछ । **(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)**	(२) संबैधानिक परिषद्को सिफारिसमा संसदीय सुनुवाई पश्चात राष्ट्रपतिबाट लेखापरीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको नियुक्ति हुनेछ ।	
४	प्रादेशिक व्यवस्था	**प्रादेशिक व्यवस्था** : प्रादेशिक क्षेत्रमा लेखापरीक्षण आयोग रहनेछ ।	हटाइएको	
५	३. लोक सेवा आयोग	(२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा लोक सेवा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको नियुक्ति गर्नेछ । **(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)**	(२) संबैधानिक परिषद्को सिफारिसमा संसदीय सुनुवाई पश्चात राष्ट्रपतिबाट लोक सेवा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको नियुक्ति हुनेछ ।	
६	४. निर्वाचन आयोग	(२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र आयुक्तहरूको नियुक्ति गर्नेछ । **(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)**	(२) संबैधानिक परिषद्को सिफारिसमा संसदीय सुनुवाई पश्चात राष्ट्रपतिबाट प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र आयुक्तहरूको नियुक्ति हुनेछ ।	
७	४.१ निर्वाचन आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको निर्वाचन गर्ने जिम्मेवारी निर्वाचन आयोगको हुने वा नहुने ?	राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको निर्वाचन गर्ने जिम्मेवारी निर्वाचन आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकारमा राख्ने ।	
८	४.२ प्रादेशिक व्यवस्था	निर्वाचन आयोगको प्रत्येक प्रान्त/राज्यमा एक शाखा रहन सक्नेछ ।	हटाइएको	
९	५. मानव अधिकार आयोग	(२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको नियुक्ति गर्नेछ । **(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)**	(२) संबैधानिक परिषद्को सिफारिसमा संसदीय सुनुवाई पश्चात राष्ट्रपतिबाट राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको नियुक्ति हुनेछ ।	
१०	५.२ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक क्षेत्रमा मानव अधिकार आयोग रहनेछ ।	हटाइएको	
११	६. महिला आयोग	(२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिशमा संघीय महिला आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछन् । **(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका**	(२) संबैधानिक परिषद्को सिफारिसमा संसदीय सुनुवाई पश्चात राष्ट्रपतिबाट संघीय महिला आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति हुनेछ ।	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं	विषयवस्तु	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै.
		सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)		
१४	६.३ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानुनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानुनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।	
१६	७. दलित आयोग	(२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिशमा संघीय दलित आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछन् । **(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)**	(२) संबैधानिक परिषद्को सिफारिसमा संसदीय सुनुवाई पश्चात राष्ट्रपतिबाट संघीय दलित आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति हुनेछ ।	
१९	७.३ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानुनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानुनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।	
२१	राष्ट्रिय वित्तीय आयोग	(राष्ट्रिय वित्तीय आयोग र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत आयोग प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक अधिकार तथा राजश्व वांडफांड समितिको प्रतिवेदनको आधारमा संविधानको मस्यौदाका लागि मस्यौदा समितिमा पठाई सकिएको भए तापनि दुबैलाई मिलाई एउटै संवैधानिक आयोगको रुपमा राख्ने गरी उपसमितिले टुङ्गो लगाएको)	हाल प्रस्तावित राष्ट्रिय वित्तीय आयोग र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत आयोगको काम कर्तव्य र अधिकार मिलान गरी राष्ट्रिय वित्तीय तथा प्राकृतिक श्रोत आयोग राख्ने । उक्त आयोगमा प्राकृतिक श्रोत, अर्थ शास्त्र, जलश्रोत, लेखा, प्रशासन र कानून विज्ञ लगायत एक जना अध्यक्ष र चार जना सदस्य रहने व्यवस्था गर्ने ।	
२२		आदिवासी जनजाती आयोग, खस आर्य आयोग, अपागंता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोग, मधेशी आयोग, मुस्लिम आयोगका अतिरिक्त जेष्ठ नागरिकको हक हित संरक्षण सम्बन्धी आयोग, भाषा सम्बन्धी आयोग, मजदूर किसान (श्रमिक) आयोग, कर्णाली आयोग र थारु आयोग लगायतका आयोगहरु संवैधानिक वा कानूनी कुन रुपमा राख्ने राज्यको पुर्नसंरचना सम्बन्धी विषयमा निर्णयमा पुग्दा सो सम्बन्धी विषयलाई टुंगो लगाउने गरी उपसमितिले टुंगो लगाएको ।	खस आर्य, आदिवासी जनजाती, थारु, अपागंता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएको वर्ग र कर्णाली क्षेत्र, मधेशी, मुस्लिम पिछडावर्ग, जेष्ठ नागरिक, मजदूर किसान र श्रमिक तथा विपन्न वर्ग लगायतका समुदायहरुको हक अधिकारको संरक्षणको लागि एक समावेशी आयोगको संवैधानिक व्यवस्था गर्ने । उक्त आयोगमा अध्यक्ष सहित बढिमा नौं जना सदस्य रहने व्यवस्था गर्ने ।	

५. न्याय प्रणाली सम्बन्धी समिति :-

क्र.स.	विषयवस्तु	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
१	<u>५. संघीय सर्वोच्च अदालत:</u>	(४) राष्ट्रिय महत्वको पद र अधिकारसँग सम्बन्धित तथा राजनैतिक विषयसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विषय र संविधानसँग कानून बाझिएका विषयमा बाहेक संविधान र संघीय कानूनको व्याख्या गर्ने अधिकार संघीय सर्वोच्च अदालतलाई हुनेछ । **स्पष्टीकरण:** यस उपधाराको प्रयोजनको लागि राष्ट्रिय महत्वको पद भन्नाले राष्ट्राध्यक्ष वा कार्यकारीप्रमुख वा व्यवस्थापिकाद्वारा निर्वाचित पद भन्ने बुझिन्छ ।	१) स्वतन्त्र न्यायपालिकाको अवधारणा अनुरुप नेपालमा स्वतन्त्र, निष्पक्ष र सक्षम न्यायपालिकाको व्यवस्था गरिनेछ । २) सर्वोच्च अदालत अभिलेख अदालत हुनेछ । संविधानको अन्तिम व्याख्या गर्ने अधिकार सर्वोच्च अदालतको हुनेछ । ३) केन्द्र र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह एवम् स्थानीय तहका बीचमा अधिकार क्षेत्रबारे तथा प्रनितिधि सभा, राष्ट्रिय सभा र प्रदेश सभाको निर्वाचन सम्बन्धी विवादमा न्याय निरुपण गर्न एक संवैधानिक अदालत गठन गरिने छ । यी विषयमा संवैधानिक अदालतको निर्णय अन्तिम हुनेछ । यो अदालत सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायाधीशको	

Downloaded from PahiloPost.com

			अध्यक्षता र २ जना अन्य वरिष्ठतम् न्यायाधीश तथा २ जना सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश हुन योग्यता पुगेका कानून क्षेत्रका विज्ञको सहभागितामा गठन हुनेछ। संवैधानिक अदालतको कार्यावधि नयाँ संविधान प्रारम्भ भएको मितिले १० बर्ष सम्म हुनेछ। ४) न्याय परिषद् गठन सम्बन्धी व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को व्यवस्था बमोजिम हुनेछ।	
२	६.संघीय सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायाधीश तथा न्यायाधीशको नियुक्ति र योग्यता:	(१) राष्ट्राध्यक्षले संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले सिफारिस गरी संघीय व्यवस्थापिकामा तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतबाट अनुमोदन भएका व्यक्तिलाई संघीय सर्वोच्च अदालतको प्रधान न्यायाधीश वा न्यायाधीशमा नियुक्ति गर्नेछ। (२) प्रधान न्यायाधीशको पदावधि धारा ८ को उपधारा (१) को खण्ड (ख) को अधीनमा रही नियुक्ति भएको मितिबाट चार वर्षको हुनेछ। तर, संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले प्रधान न्यायाधीशको नियुक्तिको लागि सिफारिस गर्दा निजको पदावधि कम्तीमा दुई वर्ष कायम हुनेगरी सिफारिस गर्नेछ।	" "	
३	१०.संघीय सर्वोच्च अदालतको अधिकार क्षेत्र:	(२) यस संविधानमा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक संघीय सर्वोच्च अदालतको देहाय बमोजिमको शुरू क्षेत्राधिकार हुनेछ। (क) संघ र राज्यबीचको विवाद, (ख) राज्य र राज्यबीचको विवाद, (ग) संघीय संवैधानिक अंगहरूबीचको विवाद, (घ) राष्ट्रिय सुरक्षा, मुद्रा र वैदेशिक मामिला सम्बन्धी विवाद।	" "	
४	१६.राज्य/ प्रदेश सर्वोच्च/ उच्च अदालतको मुख्य न्यायाधीश तथा न्यायाधीशको नियुक्ति र योग्यता:	(१) राज्यप्रमुखले राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले सिफारिस गरी राज्यव्यवस्थापिकाको तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतबाट अनुमोदन भएका व्यक्तिलाई राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतको मुख्य न्यायाधीश वा न्यायाधीशमा नियुक्ति गर्नेछ। (२) मुख्य न्यायाधीशको पदावधि धारा १८ को उपधारा (१) को खण्ड (ख) को अधीनमा रही नियुक्ति भएको मितिबाट चार वर्षको हुनेछ। तर, राज्यव्यवस्थापिकाको विशेष न्यायिक समितिले मुख्य न्यायाधीशको नियुक्तिको लागि सिफारिस गर्दा निजको पदावधि कम्तीमा दुई वर्ष कायम हुने गरी सिफारिस गर्नेछ।	" "	

Downloaded from PahiloPost.com

५	१९. मुख्य न्यायाधीश तथा न्यायाधीशलाई अन्य कुनै काममा लगाउन नहुने:	राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतको मुख्य न्यायाधीश वा न्यायाधीशलाई न्यायाधीशको पदमा बाहेक अन्य कुनै पदमा काममा लगाइने वा काजमा खटाइने छैन । तर नेपाल सरकारले राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिसँग परामर्श लिई राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतको मुख्य न्यायाधीश वा न्यायाधीशलाई न्यायिक स्वतन्त्रतामा आँच नआउने गरी न्यायिक जाँचबुझको काममा वा केही खास अवधिको लागि कानून वा न्याय सम्बन्धी अनुसन्धान वा अन्वेषणको अन्य कुनै काममा खटाउन सक्नेछ ।	" "	
६	२६. जिल्ला/ स्थानीय अदालतको न्यायाधीशको नियुक्ति, योग्यता तथा पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू:	(१) जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा प्रमुखले जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समितिले सिफारिस गरी जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभाको तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतबाट अनुमोदन भएका व्यक्तिलाई जिल्ला/स्थानीय अदालतको न्यायाधीशमा नियुक्ति गर्नेछ ।	" "	
७	२७. जिल्ला/ स्थानीय न्यायाधीशलाई अन्य कुनै काममा लगाउन नहुने:	जिल्ला/स्थानीय न्यायाधीशलाई न्यायाधीशको पदमा बाहेक अन्य कुनै पदमा सरुवा गरिने, काम लगाइने वा काजमा खटाइने छैन । तर नेपाल सरकारले स्थानीय प्रतिनिसभा विशेष न्यायिक समितिसँग परामर्श लिई जिल्ला/स्थानीय न्यायाधीशलाई न्यायिक जाँचबुझको काममा वा केही खास अवधिको लागि कानून वा न्याय सम्बन्धी अनुसन्धान, अन्वेषण वा निर्वाचन जस्ता काममा खटाउन सक्नेछ ।	" "	
८	२९. संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समिति/राज्य/प्रदेश व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समिति/ जिल्ला/ स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समिति	(१) संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समिति: यस संविधान बमोजिम संघीय सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायाधीश एवं न्यायाधीशहरूको नियुक्ति र अनुशासन सम्बन्धी कार्वाही, सेवाबाट हटाउने वा बर्खास्त गर्ने र न्याय प्रशासन सम्बन्धी अन्य कुराहरूमा सिफारिस वा परामर्श दिन संघीय व्यवस्थापिकामा देहाय बमोजिमको संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समिति रहनेछ । (क) संघीय व्यवस्थापिकाका उपाध्यक्ष - अध्यक्ष (ख) संघीय कानून तथा न्याय मन्त्री-सदस्य (ग) संघीय व्यवस्थापिकामा रहेको संख्याको आधारमा समानुपातिक र समावेशी	" "	

Downloaded from PahiloPost.com

		रूपले प्रतिनिधित्व हुने गरी संघीय व्यवस्थापिकाबाट निर्वाचित बढीमा ९ जना सदस्य -सदस्य (२) संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकारः संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः (क) यस संविधानको अधीनमा रही राष्ट्रिय महत्वको पद र अधिकारसँग सम्बन्धित तथा राजनैतिक विषयसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विषय र संविधानसँग कानून बाझिएका विषयमा संविधान र संघीय कानूनको व्याख्या गर्ने अधिकार संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिलाई हुनेछ । **स्पष्टीकरणः** यस उपधाराको प्रयोजनको लागि राष्ट्रिय महत्वको पद भन्नाले राष्ट्राध्यक्ष वा कार्यकारीप्रमुख वा व्यवस्थापिकाद्वारा निर्वाचित पद भन्ने बुझिन्छ । (ख) समानुपातिक र समावेशी सिद्धान्तका आधारमा संघीय सर्वोच्च अदालतको प्रधान न्यायाधीश र न्यायाधीशको नियुक्तिको लागि आवश्यक संख्याको सूची तयार गरी अनुमोदनका लागि संघीय व्यवस्थापिकामा पेश गर्ने छ। यसरी पेश भएको सूचीबाट संघीय व्यवस्थापिकाबाट अनुमोदन भएको व्यक्तिलाई राष्ट्राध्यक्षबाट प्रधान न्यायाधीश र न्यायाधीशमा नियुक्ति गरिनेछ । (ग) संघीय सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायाधीश तथा न्यायाधीशको कार्य क्षमताको अभाव, खराब आचरण (आधार सहितको उल्लंघन समेत) को कसूरमा उजुरी पर्न आएमा वा सार्वजनिक सूचना वा काम कारबाही वा व्यवहारबाट देखिएका अवस्थामा अनुसन्धान गरी नोकरिबाट हटाउने वा बर्खास्त गर्ने समेतका लागि राष्ट्राध्यक्षसमक्ष सिफारिस गरिनेछ। यसरी गरिएको सिफारिस राष्ट्राध्यक्षबाट स्वीकृत हुनेछ । तर भ्रष्टाचारको कसूरमा सेवाबाट बर्खास्त गर्दा संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले गठन गरेको विशेष अदालतमा मुद्दा दायर गरी सो अदालतबाट ठहऱ्याए बमोजिम हुनेछ। यस्तो विशेष अदालत सम्बन्धी व्यवस्था संघीय कानूनद्वारा निर्धारित हुनेछ । (घ) संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले आवश्यकतानुसार उपसमितिहरू		

Downloaded from PahiloPost.com

		गठन गर्न सक्नेछ। संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समिति तथा उप समितिहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ । (ङ) संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले गरेको काम कारबाही एवं निर्णयहरू र खण्ड (ग) बमोजिम गठित विशेष अदालतद्वारा गरिएका फैसलाहरू अन्तिम हुनेछ। यसउपर कुनै अदालतमा उजुरी, पुनरावेदन एवं रिट निवेदन लाग्ने छैन । (४) संघीय व्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार संघीय कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ । (५) राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिः यस संविधान बमोजिम राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतका मुख्य न्यायाधीश एवं न्यायाधीशहरूको नियुक्ति र अनुशासन सम्बन्धी कार्वाही, सेवाबाट हटाउने वा बर्खास्त गर्ने र न्याय प्रशासन सम्बन्धी अन्य कुराहरूमा सिफारिस वा परामर्श दिन राज्यव्यवस्थापिकामा देहाय बमोजिमको राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समिति रहनेछ । (क) राज्यव्यवस्थापिकाका उपाध्यक्ष -अध्यक्ष (ख) राज्यकानून तथा न्याय मन्त्री -सदस्य (ग) राज्यव्यवस्थापिकामा रहेको संख्याको आधारमा समानुपातिक र समावेशी रूपले प्रतिनिधित्व हुने गरी संघीय व्यवस्थापिकाबाट निर्वाचित बढीमा ९ जना सदस्य -सदस्य (६) राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकारः राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः (क) समानुपातिक र समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतको मुख्य न्यायाधीश र न्यायाधीशको नियुक्तिको लागि आवश्यक संख्याको सूची तयार गरी अनुमोदनका लागि राज्यव्यवस्थापिकामा पेश गर्ने छ। यसरी पेश भएको सूचीबाट राज्यव्यवस्थापिकाबाट अनुमोदन भएको व्यक्तिलाई राज्यप्रमुखबाट मुख्य न्यायाधीश र न्यायाधीशमा नियुक्ति गरिनेछ । (ख) राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतका मुख्य न्यायाधीश तथा न्यायाधीशको कार्य		

Downloaded from PahiloPost.com

		क्षमताको अभाव, खराब आचरण (आधार सहितको उल्लंघन समेत) को कसूरमा उजुरी पर्न आएमा वा सार्वजनिक सूचना वा काम कारबाही वा व्यवहारबाट देखिएका अवस्थामा अनुसन्धान गरी नोकरिबाट हटाउने वा बर्खास्त गर्ने समेतका लागि राज्यप्रमुखसमक्ष सिफारिस गरिनेछ। यसरी गरिएको सिफारिस राज्यप्रमुखबाट स्वीकृत हुनेछ। तर भ्रष्टाचारको कसूरमा सेवाबाट बर्खास्त गर्दा राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले गठन गरेको विशेष अदालतमा मुद्दा दायर गरी सो अदालतबाट ठहऱ्याए बमोजिम हुनेछ। यस्तो विशेष अदालत सम्बन्धी व्यवस्था राज्यकानूनद्वारा निर्धारित हुनेछ। (ग) राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले आवश्यकतानुसार उपसमितिहरू गठन गर्न सक्नेछ। राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समिति तथा उप समितिहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ। (घ) राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिले गरेको काम कारबाही एवं निर्णयहरू र खण्ड (ख) बमोजिम गठित विशेष अदालतद्वारा गरिएका फैसलाहरू अन्तिम हुनेछ। यसउपर कुनै अदालतमा उजुरी, पुनरावेदन एवं रिट निवेदन लाग्ने छैन। (७) राज्यव्यवस्थापिका विशेष न्यायिक समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार राज्यकानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ। (८) जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समितिः यस संविधान बमोजिम जिल्ला/स्थानीय अदालतका न्यायाधीशहरूको नियुक्ति र अनुशासन सम्बन्धी कार्वाही, सेवाबाट हटाउने वा बर्खास्त गर्ने र न्याय प्रशासन सम्बन्धी अन्य कुराहरूमा सिफारिस वा परामर्श दिन जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभामा देहाय बमोजिमको जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समिति रहनेछ। (क) जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा उपाध्यक्ष - अध्यक्ष (ख) जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभामा रहेको संख्याको आधारमा समानुपातिक र समावेशी रूपले प्रतिनिधित्व हुने गरी जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभाबाट निर्वाचित बढीमा ८ जना सदस्य-सदस्य		

Downloaded from PahiloPost.com

		(९) जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकारः जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः (क) समानुपातिक र समावेशी सिद्धान्तका आधारमा जिल्ला/ स्थानीय अदालतको न्यायाधीशको नियुक्तिको लागि आवश्यक संख्याको सूची तयार गरी अनुमोदनका लागि जिल्ला/ स्थानीय प्रतिनिधिसभामा पेश गर्नेछ। यसरी पेश भएको सूचीबाट जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभाबाट अनुमोदन भएको व्यक्तिलाई जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभाको प्रमुखबाट न्यायाधीशमा नियुक्ति गरिनेछ। (ख) जिल्ला/स्थानीय अदालतको न्यायाधीशको कार्य क्षमताको अभाव, खराब आचरण (आधार सहितको उल्लंघन समेत) को कसूरमा उजुरी पर्न आएमा वा सार्वजनिक सूचना वा काम कारबाही वा व्यवहारबाट देखिएका अवस्थामा अनुसन्धान गरी नोकरिबाट हटाउने वा बर्खास्त गर्ने समेतका लागि जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभाको प्रमुखसमक्ष सिफारिस गरिनेछ। यसरी गरिएको सिफारिस जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभाको प्रमुखबाट स्वीकृत हुनेछ। (ग) जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समितिले आवश्यकतानुसार उपसमितिहरू गठन गर्न सक्नेछ। जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समिति तथा उप समितिहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि राज्यकानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ। (घ) जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समितिले गरेको काम कारबाही एवं निर्णयहरू अन्तिम हुनेछ। यसउपर कुनै अदालतमा उजुरी, पुनरावेदन एवं रिट निवेदन लाग्ने छैन। (१०) जिल्ला/स्थानीय प्रतिनिधिसभा विशेष न्यायिक समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार राज्यकानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ। (११) उपधारा (१) (५) र (८) बमोजिमका विशेष न्यायिक समिति गठन गर्दा जातीय, लिंगीय, वर्गीय र क्षेत्रीय आधारमा राज्य/प्रादेशिक/ प्रान्तीय एवं दलीय समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी गरिनेछ।		

Downloaded from PahiloPost.com

९	३२. संक्रमणकालीन व्यवस्था	(१) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेको सर्वोच्च अदालत यो संविधान प्रारम्भ भएपछि संघीय सर्वोच्च अदालत हुनेछ र सर्वोच्च अदालतका सम्पूर्ण मुद्दाहरू संघीय सर्वोच्च अदालतमा सर्नेछन् । संघीय सर्वोच्च अदालतले ती मुद्दाहरू तत्काल प्रचलित कानून बमोजिम किनारा गर्नेछ । (२) धारा १५ बमोजिम राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतको व्यवस्था नभएसम्म नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ अन्तर्गत गठित पुनरावेदन अदालतहरू यथावत कायम रहनेछन् र यस संविधानबमोजिमको राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालत गठन भएपछि पुनरावेदन अदालतबाट फछ्र्यौट हुन बाँकी मुद्दाहरू क्षेत्राधिकार मिल्ने राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतमा सर्नेछन् । राज्य/प्रदेश सर्वोच्च/उच्च अदालतले ती मुद्दाहरू तत्काल प्रचलित कानून बमोजिम किनारा गर्नेछ । (३) धारा २५ बमोजिमको जिल्ला/स्थानीय अदालतको व्यवस्था नभएसम्म यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेका जिल्ला अदालतहरू यथावत कायम रहनेछन् । यस संविधानबमोजिमको जिल्ला/स्थानीय अदालत गठन भएपछि जिल्ला अदालतबाट फछ्र्यौट हुन बाँकी मुद्दाहरू क्षेत्राधिकार मिल्ने जिल्ला/स्थानीय अदालतमा सर्नेछन् । जिल्ला/स्थानीय अदालतले ती मुद्दाहरू तत्काल प्रचलित कानून बमोजिम किनारा गर्नेछ । (४) यो संविधानबमोजिम व्यवस्था गरिएको सैनिक विशेष अदालत गठन नभएसम्म प्रचलित कानूनबमोजिम गठित सैनिक विशेष अदालत कायम रहनेछ र यस संविधानबमोजिमको सैनिक विशेष अदालत गठन भएपछि सो अदालतबाट फछ्र्यौट हुन बाँकी रहेका मुद्दाहरू यस अदालतमा सर्नेछन् । सो अदालतले ती मुद्दाहरू तत्काल प्रचलित कानून बमोजिम किनारा गर्नेछ । (५) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेका सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायाधीश तथा न्यायाधीशहरू यो संविधान प्रारम्भ भएपछि तीन महिनाभित्र पुनर्नियुक्त भएमा बाहेक आफ्नो पदमा बहाल रहने छैनन् । (६) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेका पुनरावेदन अदालत र जिल्ला अदालतका मुख्य न्यायाधीश तथा न्यायाधीशहरू यो संविधान प्रारम्भ भएपछि राज्य/प्रदेश तहका संयन्त्रहरू गठन भएको मितिले तीन महिनाभित्र पुनर्नियुक्त भएमा बाहेक आफ्नो पदमा बहाल रहने छैनन् ।	" "	

Downloaded from PahiloPost.com

६. राज्यको शासकीय स्वरुप निर्धारण समिति :-

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
२०.	शासकीय स्वरुप		शासकीय स्वरुप : देशको शासकीय स्वरुप बहुलबादमा आधारित बहुदलिय प्रतिस्पर्धात्मक संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संसदीय शासन प्रणालीमा आधारित हुनेछ।	
२१.	धारा १ राष्ट्रपति	(१) नेपालमा एकजना राष्ट्रपति रहनेछ। (२) राष्ट्रपति मुलुकको राष्ट्राध्यक्ष हुनेछ र सोही हैसियतमा यस संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम निजले आफ्नो कार्य सम्पादन गर्नेछ। (३) राष्ट्रपति नेपाली सेनाको परमाधिपति हुनेछ। (४) राष्ट्रपति नेपालको राष्ट्रियता एवं नेपाली जनताको एकताको प्रतीकको रूपमा रहनेछ। नेपाल र नेपाली जनताको सर्वोत्तम हित र समुन्नतिको लागि संविधानको संरक्षण र पालना गर्नु राष्ट्रपतिको प्रमुख कर्तव्य हुनेछ।	(१) नेपालमा एकजना राष्ट्रपति रहनेछ। (२) राष्ट्रपति मुलुकको राष्ट्राध्यक्ष हुनेछ र सोही हैसियतमा यस संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम निजले आफ्नो कार्य सम्पादन गर्नेछ। (३) राष्ट्रपति नेपाली सेनाको परमाधिपति हुनेछ। (४) राष्ट्रपति नेपालको राष्ट्रियता एवं नेपाली जनताको एकताको प्रतीकको रूपमा रहनेछ। नेपाल र नेपाली जनताको सर्वोत्तम हित र समुन्नतिको लागि संविधानको संरक्षण र पालना गर्नु राष्ट्रपतिको प्रमुख कर्तव्य हुनेछ।	
२२.	धारा २ राष्ट्रपतिको निर्वाचन	(१) राष्ट्रपतिको निर्वाचन संघीय व्यवस्थापिकाका दुवै सदनका सदस्यहरू तथा प्रादेशिक व्यवस्थापिकाका सम्पूर्ण सदस्यहरू मतदाता रहेको निर्वाचक मण्डलबाट कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम एक व्यक्ति एक मतका आधारमा हुनेछ। (२) निर्वाचनका वखत तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरूको वहुमत प्राप्त गर्ने व्यक्ति राष्ट्रपति निर्वाचित हुनेछ। (३) उपधारा (२) बमोजिम कुनै उम्मेदवारले पूर्ण वहुमत प्राप्त गर्न नसकेमा सबैभन्दा बढी मत प्राप्त गर्ने दुई उम्मेदवारहरू वीच दोश्रो चरणको मतदान हुनेछ। (४) दोश्रो चरणको मतदानमा कूल सदर मतको ५० प्रतिशत भन्दा बढी मत प्राप्त गर्ने उम्मेदवार राष्ट्रपतिमा निर्वाचित भएको मानिनेछ। तर दोश्रो चरणको निर्वाचनमा दुई उम्मेदवारहरू वीच मत बराबर भएमा गोलाप्रथाद्वारा विजयी उम्मेदवारको घोषणा गरिनेछ। (५) राष्ट्रपतिको निर्वाचन सम्बन्धी अन्य कार्यविधि ऐनद्वारा निर्धारित हुनेछ।	(१) राष्ट्रपतिको निर्वाचन संघीय संसदका दुवै सदनका सदस्यहरू तथा प्रदेश सभाका सम्पूर्ण सदस्यहरू मतदाता रहेको निर्वाचक मण्डलबाट संघीय संसदका सदस्य र प्रदेश सभाका सदस्यको मतको भार फरक हुने गरी कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम हुनेछ। (२) निर्वाचनका वखत निर्वाचक मण्डलमा तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरूको वहुमत प्राप्त गर्ने व्यक्ति राष्ट्रपति निर्वाचित हुनेछ। (३) कुनै उम्मेदवारले उपधारा (२) बमोजिम वहुमत प्राप्त गर्न नसकेमा सबैभन्दा बढी मत प्राप्त गर्ने दुई उम्मेदवारहरू वीच दोश्रो चरणको मतदान हुनेछ। (४) दोश्रो चरणको मतदानमा कूल सदर मतको पचास प्रतिशत भन्दा बढी मत प्राप्त गर्ने उम्मेदवार राष्ट्रपतिमा निर्वाचित भएको मानिनेछ। तर दोश्रो चरणको निर्वाचनमा दुई उम्मेदवारहरू वीच मत बराबर भएमा गोलाप्रथाद्वारा विजयी उम्मेदवारको घोषणा गरिनेछ। (५) राष्ट्रपतिको निर्वाचन सम्बन्धी अन्य कार्यविधि ऐनद्वारा निर्धारित हुनेछ।	
२३.	धारा ३ राष्ट्रपतिको पदावधि	(१) राष्ट्रपतिको पदावधि ५ वर्षको हुनेछ। तर दुई कार्यकाल राष्ट्रपति भइसकेको व्यक्ति तेश्रो पटकको निर्वाचनमा	(१) राष्ट्रपतिको पदावधि पाँच वर्षको हुनेछ। तर दुई कार्यकाल राष्ट्रपति भइसकेको व्यक्ति तेश्रो पटकको निर्वाचनमा उम्मेदवार	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
		उम्मेदवार हुनसक्ने छैन । (२) निर्वाचन, मनोनयन वा नियुक्तिद्वारा पूर्ति हुने कुनै पनि राजनैतिक पदमा बहाल रहेको कुनै व्यक्ति राष्ट्रपतिको पदमा निर्वाचित भएमा निजको त्यस्तो पद स्वतः रिक्त हुनेछ ।	हुनसक्ने छैन । (२) निर्वाचन, मनोनयन वा नियुक्तिद्वारा पूर्ति हुने कुनै पनि राजनैतिक पदमा बहाल रहेको कुनै व्यक्ति राष्ट्रपतिको पदमा निर्वाचित भएमा निजको त्यस्तो पद स्वतः रिक्त हुनेछ ।	
२४.	धारा ४ राष्ट्रपतिको योग्यता	राष्ट्रपति हुनको लागि कुनै पनि व्यक्तिले देहायको योग्यता पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :- (क) संघीय व्यवस्थापिकाको सदस्य हुन योग्य भएको, (ख) कम्तीमा पैंतीस वर्ष उमेर पूरा भएको ।	राष्ट्रपति हुनको लागि कुनै पनि व्यक्तिले देहायको योग्यता पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :- (क) संघीय संसदको सदस्य हुन योग्य भएको, (ख) कम्तीमा पैंतीस वर्ष उमेर पूरा भएको ।	
२५.	धारा ५ राष्ट्रपति पदमुक्त हुने अवस्था	देहायको अवस्थामा राष्ट्रपति आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछ :- (क) निजले उपराष्ट्रपति समक्ष राजिनामा दिएमा, (ख) निजले संविधानको गम्भीर उल्लंघन गरेको आरोपमा संघीय व्यवस्थापिकाको दुवै सदन र प्रादेशिक व्यवस्थापिकाका तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरूको कम्तीमा एक तिहाई सदस्यहरूले निजको विरूद्ध राखेको महाभियोगको प्रस्ताव दुई तिहाई बहुमतबाट पारित भएमा, (ग) निजको मृत्यु भएमा, वा (घ) निजको पदावधि समाप्त भएमा ।	देहायको अवस्थामा राष्ट्रपति आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछ :- (क) निजले उपराष्ट्रपति समक्ष राजिनामा दिएमा, (ख) निजले संविधानको गम्भीर उल्लंघन गरेको आरोपमा संघीय संसदको दुवै सदनका तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरूको कम्तीमा एक तिहाई सदस्यहरूले निजको विरूद्ध राखेको महाभियोगको प्रस्ताव संघीय संसदका दुवै सदनका तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको दुई तिहाई बहुमतबाट पारित भएमा, (ग) निजको मृत्यु भएमा, वा (घ) निजको पदावधि समाप्त भएमा ।	
२६.	धारा ६ राष्ट्रपतिको काम कर्तव्य र अधिकार	(१) राष्ट्रपतिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ : (क) संघीय व्यवस्थापिकाको अधिवेशन आह्वान र अन्त्य गर्ने, (ख) संघीय व्यवस्थापिकाले पारित गरेका विधेयकमा स्वीकृति प्रदान गर्ने, (ग) संविधान तथा कानुन बमोजिम विभिन्न पदाधिकारीहरूको नियुक्ति गर्ने, (घ) विदेशी राजदुत तथा कुटनैतिक प्रतिनिधिहरूबाट ओहोदाको प्रमाणपत्र ग्रहण गर्ने, (ङ) नेपालको तर्फबाट पुरस्कार, मानपदवी, अलंकार र पदकहरू प्रदान गर्ने । (च) नेपाल भरका सम्पूर्ण न्यायिक एवं अर्धन्यायिक एवं प्रशासनिक निकाय वा पदाधिकारीहरूबाट कानुन	(१) राष्ट्रपतिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ : (क) संघीय संसदका दुवै सदनको अधिवेशन आह्वान र अन्त्य गर्ने, (ख) संघीय संसदले पारित गरेका विधेयकमा स्वीकृति प्रदान गर्ने, (ग) संविधान तथा कानुन बमोजिम विभिन्न पदाधिकारीहरूको नियुक्ति गर्ने, (घ) विदेशी राजदुत तथा कुटनैतिक प्रतिनिधिहरूबाट ओहोदाको प्रमाणपत्र ग्रहण गर्ने, (ङ) नेपालको तर्फबाट पुरस्कार, मानपदवी, अलंकार र पदकहरू प्रदान गर्ने । (च) नेपाल भरका सम्पूर्ण न्यायिक एवं अर्धन्यायिक एवं प्रशासनिक निकाय वा पदाधिकारीहरूबाट कानुन बमोजिम पाएको सजायलाई माफी, मुल्तवी र	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
		बमोजिम पाएको सजायलाई माफी, मुल्तवी र कम गर्ने । (२) यस संविधान र प्रचलित कानुन बमोजिम राष्ट्रपतिले आफ्नो अधिकारको प्रयोग गर्दा सामान्यतयाः मन्त्रिपरिषदको सल्लाह र सम्मतिबाट गर्नेछ । यस्तो सल्लाह र सम्मति प्रधानमन्त्री मार्फत पेश हुनेछ । (३) उपधारा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो संविधान र अन्य कानुन बमोजिम अन्य कुनै निकाय वा पदाधिकारीको सिफारिसमा गरिने कार्यहरू गर्दा मन्त्रिपरिषदको सल्लाह र सम्मति आवश्यक पर्नेछैन । (४) उपधारा (१) बमोजिम राष्ट्रपतिको नाममा हुने निर्णय वा आदेश र तत्सम्बन्धी अधिकारपत्रको प्रमाणिकरण कानूनद्वारा व्यवस्था भएबमोजिम हुनेछ ।	कम गर्ने । (२) यस संविधान र प्रचलित कानुन बमोजिम राष्ट्रपतिले आफ्नो अधिकारको प्रयोग गर्दा मन्त्रिपरिषदको सल्लाह र सम्मतिबाट गर्नेछ । यस्तो सल्लाह र सम्मति प्रधानमन्त्री मार्फत पेश हुनेछ । (३) उपधारा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो संविधान र अन्य कानुन बमोजिम अन्य कुनै निकाय वा पदाधिकारीको सिफारिसमा गरिने कार्यहरू गर्दा मन्त्रिपरिषदको सल्लाह र सम्मति आवश्यक पर्नेछैन । (४) उपधारा (१) बमोजिम राष्ट्रपतिको नाममा हुने निर्णय वा आदेश र तत्सम्बन्धी अधिकारपत्रको प्रमाणिकरण कानूनद्वारा व्यवस्था भएबमोजिम हुनेछ ।	
२७.	धारा ७ राष्ट्रपतिको शपथ	(१) राष्ट्रपतिले आफ्नो कार्यभार सम्हाल्नु अघि अनुसूची .... को ढाँचामा प्रधान न्यायाधीश समक्ष पद तथा गोपनीयताको शपथ लिनु पर्नेछ । (२) आफू निर्वाचित भएको ३० दिनभित्र पद तथा गोपनियताको शपथ नलिएमा राष्ट्रपतिको पद स्वतः निष्कृयभएको मानिनेछ ।	(१) राष्ट्रपतिले आफ्नो कार्यभार सम्हाल्नु अघि अनुसूची .... को ढाँचामा प्रधान न्यायाधीश समक्ष पद तथा गोपनीयताको शपथ लिनु पर्नेछ । (२) आफू निर्वाचित भएको तीस दिनभित्र पद तथा गोपनियताको शपथ नलिएमा राष्ट्रपतिको पद स्वतः रिक्त भएको मानिनेछ ।	
२८.	धारा ८ उपराष्ट्रपति	(१) नेपालमा एकजना उपराष्ट्रपति रहनेछ । (२) राष्ट्रपतिको अनुपस्थितिमा वा पदावधि समाप्त भएकोमा वाहेक अन्य तरिकाबाट राष्ट्रपति पदमुक्त भएमा अर्को राष्ट्रपति निर्वाचित भई कार्यभार नसम्हालेसम्मका लागि राष्ट्रपतिबाट गरिने कार्यहरू उपराष्ट्रपतिबाट सम्पादन गरिनेछ । (३) राष्ट्रपति र उप राष्ट्रपति दुवै पदमा एकै लिङ्गको व्यक्ति निर्वाचित हुने गरी निर्वाचन गरिने छैन । (४) निर्वाचन, मनोनयन वा नियुक्तिद्वारा पूर्ति हुने कुनै पनि राजनैतिक पदमा बहाल रहेको कुनै व्यक्ति उपराष्ट्रपतिको पदमा निर्वाचित भएमा निजको त्यस्तो पद स्वतः रिक्त हुनेछ ।	(१) नेपालमा एकजना उपराष्ट्रपति रहनेछ । (२) राष्ट्रपतिको अनुपस्थितिमा वा पदावधि समाप्त भएकोमा वाहेक अन्य तरिकाबाट राष्ट्रपति पदमुक्त भएमा अर्को राष्ट्रपति निर्वाचित भई कार्यभार नसम्हालेसम्मका लागि राष्ट्रपतिबाट गरिने कार्यहरू उपराष्ट्रपतिबाट सम्पादन गरिनेछ । (३) निर्वाचन, मनोनयन वा नियुक्तिद्वारा पूर्ति हुने कुनै पनि राजनैतिक पदमा बहाल रहेको कुनै व्यक्ति उपराष्ट्रपतिको पदमा निर्वाचित भएमा निजको त्यस्तो पद स्वतः रिक्त हुनेछ ।	
२९.	धारा ९ उपराष्ट्रपति पदमुक्त हुने अवस्था	देहायको अवस्थामा उपराष्ट्रपति आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछ :- (क) निजले राष्ट्रपति समक्ष राजिनामा दिएमा, (ख) निजले संविधानको गम्भीर उल्लंघन	देहायको अवस्थामा उपराष्ट्रपति आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछ :- (क) निजले राष्ट्रपति समक्ष राजिनामा दिएमा, (ख) निजले संविधानको गम्भीर उल्लंघन	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
		गरेको आरोपमा व्यवस्थापिकाका तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरूको कम्तीमा दुई तिहाई बहुमतबाट निजको विरूद्ध महाभियोगको प्रस्ताव पारित भएमा, वा (ग) निजको मृत्यु भएमा ।	गरेको आरोपमा संघीय संसदका तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरूको कम्तीमा दुई तिहाई बहुमतबाट निजको विरूद्ध महाभियोगको प्रस्ताव पारित भएमा, वा (ग) निजको मृत्यु भएमा ।	
३०.	धारा १० उपराष्ट्रपति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था	उपराष्ट्रपतिको योग्यता, निर्वाचन प्रक्रिया तथा पदावधिसम्बन्धी व्यवस्था राष्ट्रपतिको सरह हुनेछ ।	उपराष्ट्रपतिको योग्यता, निर्वाचन प्रक्रिया तथा पदावधिसम्बन्धी व्यवस्था राष्ट्रपतिको सरह हुनेछ ।	
३१.	धारा ११ उपराष्ट्रपतिको शपथ	(१) उपराष्ट्रपतिले आफ्नो कार्यभार सम्हाल्नु अघि अनुसूची .. को ढाँचामा राष्ट्रपति समक्ष पद तथा गोपनीयताको शपथ लिनु पर्नेछ । (२) आफू निर्वाचित भएको ३० दिन भित्र पद तथा गोपनियताको शपथ नलिएमा उपराष्ट्पतिको पद स्वतः निष्कृय भएको मानिनेछ ।	(१) उपराष्ट्रपतिले आफ्नो कार्यभार सम्हाल्नु अघि अनुसूची .. को ढाँचामा राष्ट्रपति समक्ष पद तथा गोपनीयताको शपथ लिनु पर्नेछ । (२) आफू निर्वाचित भएको तीस दिन भित्र पद तथा गोपनियताको शपथ नलिएमा उपराष्ट्रपतिको पद स्वतः रिक्त भएको मानिनेछ ।	
३२.	धारा १२ राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको पारिश्रमिक तथा सुविधा	राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको पारिश्रमिक तथा अन्य सुविधा ऐनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ र त्यस्तो ऐन नबनेसम्म नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।	राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको पारिश्रमिक तथा अन्य सुविधा ऐनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ र त्यस्तो ऐन नबनेसम्म नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।	
३३.	धारा १३ राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको कार्यालय	(१) राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको कार्यलाई सहयोग पुऱ्याउनको लागि छुट्टाछुट्टै कार्यालय रहनेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिमको कार्यालयको काम कारबाही सञ्चालन गर्न आवश्यक कर्मचारी तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य कुराहरू नेपाल सरकारले व्यवस्था गर्नेछ ।	(१) राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको कार्यलाई सहयोग पुऱ्याउनको लागि छुट्टाछुट्टै कार्यालय रहनेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिमको कार्यालयको काम कारबाही सञ्चालन गर्न आवश्यक कर्मचारी तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य कुराहरू नेपाल सरकारले व्यवस्था गर्नेछ ।	
३४.	धारा १४ कार्यकारिणी अधिकार	(१) नेपालको कार्यकारिणी अधिकार यो संविधान र अन्य कानून बमोजिम राष्ट्रपति र मन्त्रिपरिषद्मा निहित हुनेछ । (२) यो संविधान र अन्य कानूनको अधीनमा रही नेपालको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा मन्त्रिपरिषद्उपर हुनेछ । (३) राष्ट्रपतिको नाममा यो संविधान र अन्य कानुन बमोजिम हुनुपर्ने काम बाहेक अरू सबै संघीय कार्यकारिणी कामहरू नेपाल सरकारको नाममा हुनेछ । (४) नेपालको संघीय कार्यकारिणी अधिकार यस	(१) नेपालको कार्यकारिणी अधिकार यो संविधान र अन्य कानून बमोजिम मन्त्रिपरिषद्मा निहित हुनेछ । (२) यो संविधान र अन्य कानूनको अधीनमा रही नेपालको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा मन्त्रिपरिषद्मा हुनेछ । (३) नेपालको संघीय कार्यकारिणी सम्बन्धी सम्पूर्ण कामहरू नेपाल सरकारको नाममा हुनेछ । (४) उपधारा (३) बमोजिम नेपाल सरकारको नाममा हुने निर्णय वा आदेश र तत्सम्बन्धी	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
		संविधानको अधीनमा रही अनुसूची ... मा उल्लिखित संघीय सूचि र साझा सूचिमा उल्लिखित विषयवस्तुमा सीमित रहनेछ । (५) उपधारा (३) बमोजिम नेपाल सरकारको नाममा हुने निर्णय वा आदेश र तत्सम्बन्धी अधिकारपत्रको प्रमाणीकरण कानूनद्वारा व्यवस्था भएबमोजिम हुनेछ ।	अधिकारपत्रको प्रमाणीकरण कानूनद्वारा व्यवस्था भएबमोजिम हुनेछ ।	
३५.	धारा १५ मन्त्रिपरिषद्को गठन	(१) राष्ट्रपतिले व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनमा वहुमत प्राप्त संसदीय दलको नेतालाई प्रधानमन्त्री पदमा नियुक्त गरी निजकै अध्यक्षतामा मन्त्रिपरिषदको गठन गर्नेछ । (२) मन्त्रिपरिषद्मा प्रधानमन्त्रीका अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार उप-प्रधानमन्त्री र अन्य मन्त्रिहरू रहने छन् । **स्पष्टीकरण** : यस धाराको प्रयोजनका लागि "मन्त्री" भन्नाले मन्त्रालयको छुट्टै कार्यभार सम्हाल्ने राज्य मन्त्रि समेतलाई जनाउनेछ । (३) राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्रीको सिफारिसमा व्यवस्थापिकाका सदस्यहरू मध्येबाट समानुपातिक समावेशी सिद्धान्त बमोजिम उपप्रधानमन्त्री र अन्य मन्त्रीहरू नियुक्त गर्नेछ । (४) प्रधानमन्त्री र अन्य मन्त्रिहरू व्यवस्थापिका-संसदप्रति सामूहिकरूपमा उत्तरदायी हुनेछन् र मन्त्रिहरू आफ्ना मन्त्रालयको कामका लागि व्यक्तिगत रूपमा प्रधानमन्त्री र व्यवस्थापिका-संसदप्रति उत्तरदायी हुनेछन् । (५) देहायका अवस्थामा प्रधानमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछ :- (क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा, वा (ख) धारा ... बमोजिम निजको विरूद्ध अविश्वासको प्रस्ताव पारित भएमा, वा (ग) निज व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनको सदस्य नरहेमा, वा (घ) निजको मृत्यु भएमा । (६) उप-प्रधानमन्त्री वा अन्य मन्त्री देहायका अवस्थामा आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछन् :- (क) निजले प्रधानमन्त्री समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा, वा	(१) राष्ट्रपतिले प्रतिनिधिसभामा वहुमत प्राप्त संसदीय दलको नेतालाई प्रधानमन्त्री पदमा नियुक्त गरी निजकै अध्यक्षतामा मन्त्रिपरिषदको गठन गर्नेछ । (२) मन्त्रिपरिषद्मा प्रधानमन्त्रीका अतिरिक्त आवश्यकता मन्त्रीहरू रहने छन् । **स्पष्टीकरण** : यस भागको प्रयोजनका लागि "मन्त्री" भन्नाले उपप्रधानमन्त्री, मन्त्री, राज्य मन्त्री र सहायक मन्त्री समेतलाई जनाउँछ । (३) राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्रीको सिफारिसमा संघीय संसदका सदस्यहरू मध्येबाट समावेशी सिद्धान्त बमोजिम मन्त्रीहरू नियुक्त गर्नेछ । (४) प्रधानमन्त्री र अन्य मन्त्रीहरू संघीय संसदप्रति सामूहिकरूपमा उत्तरदायी हुनेछन् र मन्त्रीहरू आफ्ना मन्त्रालयको कामका लागि व्यक्तिगत रूपमा प्रधानमन्त्री र संघीय संसदप्रति उत्तरदायी हुनेछन् । (५) देहायका अवस्थामा प्रधानमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछ :- (क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा, वा (ख) धारा ... बमोजिम निजको विरूद्ध अविश्वासको प्रस्ताव पारित भएमा, वा विश्वासको प्रस्ताव पारित हुन नसकेमा, वा (ग) निज प्रतिनिधिसभाको सदस्य नरहेमा, वा (घ) निजको मृत्यु भएमा । (६) मन्त्री देहायका अवस्थामा आफ्नो पदबाट मुक्त हुनेछन् :- (क) निजले प्रधानमन्त्री समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा, वा (ख) प्रधानमन्त्रीले निजलाई पद मुक्त	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
		(ख) प्रधानमन्त्रीले निजलाई पद मुक्त गरेमा, वा (ग) उपधारा (५) बमोजिम प्रधानमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त भएमा, वा (घ) निजको मृत्यु भएमा । (७) उपधारा (५) बमोजिम प्रधानमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त भएपनि अर्को मन्त्रिपरिषद् गठन नभएसम्म सोही मन्त्रिपरिषद्ले कार्य सञ्चालन गर्नेछ । तर प्रधानमन्त्रीको मृत्यु भएमा नयाँ प्रधानमन्त्रीको चयन नभएसम्मको लागि उप-प्रधानमन्त्री वा वरिष्ठतम मन्त्रिले प्रधानमन्त्रीको रूपमा कार्य सञ्चालन गर्नेछ ।	गरेमा, वा (ग) उपधारा (५) बमोजिम प्रधानमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त भएमा, वा (घ) निजको मृत्यु भएमा । (७) उपधारा (५) बमोजिम प्रधानमन्त्री आफ्नो पदबाट मुक्त भएपनि अर्को मन्त्रिपरिषद् गठन नभएसम्म सोही मन्त्रिपरिषद्ले कार्य सञ्चालन गर्नेछ । तर प्रधानमन्त्रीको मृत्यु भएमा नयाँ प्रधानमन्त्रीको चयन नभएसम्मको लागि उप-प्रधानमन्त्री वा वरिष्ठतम मन्त्रिले प्रधानमन्त्रीको रूपमा कार्य सञ्चालन गर्नेछ ।	
३६.	धारा १६ राज्यमन्त्री र सहायकमन्त्री	(१) प्रधानमन्त्रीले व्यवस्थापिकाको सदस्य मध्येबाट समानुपातिक समावेशी सिद्धान्त बमोजिम राज्यमन्त्री नियुक्त गर्न सक्नेछ । (२) प्रधानमन्त्रीले कुनै मन्त्रिलाई निजको कार्यभार सञ्चालनमा सहायता गर्न व्यवस्थापिकाको सदस्य मध्येबाट समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तबमोजिम सहायकमन्त्री नियुक्त गर्न सक्नेछ । (३) उपधारा (१) र (२) बमोजिम राज्यमन्त्री र सहायकमन्त्रीहरू धारा १८ मा तोकिएको संख्यामा नबढ्ने गरी नियुक्त गरिनेछ ।	(१) प्रधानमन्त्रीले संघीय संसदको सदस्य मध्येबाट समावेशी सिद्धान्त बमोजिम राज्यमन्त्री नियुक्त गर्न सक्नेछ । (२) प्रधानमन्त्रीले कुनै मन्त्रीलाई निजको कार्यभार सञ्चालनमा सहायता गर्न संघीय संसदको सदस्य मध्येबाट समावेशी सिद्धान्तबमोजिम सहायकमन्त्री नियुक्त गर्न सक्नेछ । (३) उपधारा (१) र (२) बमोजिम राज्यमन्त्री र सहायकमन्त्रीहरू धारा १८ मा तोकिएको संख्यामा नबढ्ने गरी नियुक्त गरिनेछ ।	
३७.	धारा १७ व्यवस्थापिकाको सदस्य नभएको व्यक्ति मन्त्री हुने	(१) धारा १५ र १६ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि व्यवस्थापिकाको सदस्य नभएको कुनै व्यक्तिलाई प्रधानमन्त्रीले मन्त्री, राज्यमन्त्री वा सहायकमन्त्रीमा नियुक्त गर्न सक्नेछ । तर यस्तो मन्त्री, राज्यमन्त्री वा सहायकमन्त्रीले शपथग्रहण गरेको मितिले ६ महिना भित्र व्यवस्थापिकाको सदस्यता प्राप्त गर्नुपर्नेछ । यस अवधि भित्र सदस्यता प्राप्त गर्न नसकेमा व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनको सो कार्यकाल भरी निज मन्त्री पदमा पुनः नियुक्तिका लागि योग्य मानिने छैन । (२) पछिल्लो पटक सम्पन्न संघीय व्यवस्थापिकाको आम निर्वाचनमा पराजित भएको व्यक्तिलाई उपधारा (१) बमोजिम मन्त्री, राज्यमन्त्री वा सहायकमन्त्री पदमा नियुक्त गरिने छैन ।	(१) धारा १५ र १६ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि संघीय संसदको सदस्य नभएको कुनै व्यक्तिलाई प्रधानमन्त्रीले मन्त्रीमा नियुक्त गर्न सक्नेछ । तर यस्तो मन्त्रीले शपथ ग्रहण गरेको मितिले छ महिना भित्र संघीय संसदको सदस्यता प्राप्त गर्नुपर्नेछ । यस अवधि भित्र सदस्यता प्राप्त गर्न नसकेमा प्रतिनिधि सभाको सो कार्यकाल भरी निज मन्त्री पदमा पुनः नियुक्तिका लागि योग्य मानिने छैन । (२) पछिल्लो पटक सम्पन्न प्रतिनिधिसभाको आम निर्वाचनमा पराजित भएको व्यक्तिलाई उपधारा (१) बमोजिम मन्त्री पदमा नियुक्त गरिने छैन ।	
३८.	धारा १८ मन्त्रिपरिषदको	यस संविधानमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मन्त्रिपरिषदमा प्रधानमन्त्रीले २५	यस संविधानमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मन्त्रिपरिषदमा प्रधानमन्त्रीले पच्चीस	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
	अधिकतम संख्या	जनामा नबढाई मन्त्रीहरूको नियुक्ति गर्नेछ।	जनामा नबढाई मन्त्रीहरूको नियुक्ति गर्नेछ।	
३९.	धारा १९ पारिश्रमिक तथा अन्य सुविधाहरू	प्रधानमन्त्री, उप-प्रधानमन्त्री, मन्त्री, राज्य मन्त्री र सहायक मन्त्रीहरूको पारिश्रमिक र अन्य सुविधाहरू ऐनद्वारा निर्धारण हुनेछ । सो बमोजिम ऐनद्वारा निर्धारण नभएसम्म नेपाल सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ।	प्रधानमन्त्री र मन्त्रीहरूको पारिश्रमिक र अन्य सुविधाहरू ऐनद्वारा निर्धारण हुनेछ। सो बमोजिम ऐनद्वारा निर्धारण नभएसम्म नेपाल सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ।	
४०.	धारा २० शपथ	प्रधानमन्त्रीले राष्ट्रपति समक्ष र उप-प्रधानमन्त्री, मन्त्री, राज्यमन्त्री तथा सहायक मन्त्रीले प्रधानमन्त्री समक्ष आफ्नो पद र गोपनीयताको शपथ ग्रहण गर्नुपर्नेछ।	प्रधानमन्त्रीले राष्ट्रपति समक्ष र मन्त्रीले प्रधानमन्त्री समक्ष आफ्नो पद र गोपनीयताको शपथ ग्रहण गर्नुपर्नेछ।	
४१.	धारा २१ नेपाल सरकारको कार्य सञ्चालन	(१) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम नेपाल सरकारको कार्य विभाजन र कार्य सम्पादन हुनेछ। (२) उपधारा (१) अन्तर्गतको नियमावलीको पालना भयो वा भएन भन्ने प्रश्न कुनै अदालतमा उठाउन सकिने छैन।	(१) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम नेपाल सरकारको कार्य विभाजन र कार्य सम्पादन हुनेछ। (२) उपधारा (१) अन्तर्गतको नियमावलीको पालना भयो वा भएन भन्ने प्रश्न कुनै अदालतमा उठाउन सकिने छैन।	
४२.	धारा २२ विश्वासको मत र अविस्वासको प्रस्ताव सम्बन्धी व्यवस्था	(१) प्रधानमन्त्री माथि विश्वास छैन भनी संघीय व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनका कूल सदस्यहरू मध्ये एक चौथाई सदस्यले प्रधानमन्त्रीमाथि सदनको विश्वास छैन भनी राखेको अविश्वासको प्रस्ताव सदनको कूल सदस्य संख्याको वहुमतले पारित भएमा प्रधानमन्त्री पदमुक्त भएको मानिनेछ। (२) यस्तो अविश्वासको प्रस्ताव प्रधानमन्त्री नियुक्त भएपछि पहिलो एक वर्षसम्म र एकपटक राखेको अविश्वासको प्रस्ताव असफल भएको अर्को एक वर्ष भित्र राख्न पाइने छैन। (३) यस धारा बमोजिम राखिएको अविश्वासको प्रस्तावमा प्रस्ताव पारित भएमा गठन हुने मन्त्रिपरिषदको अध्यक्षता गर्ने प्रधानमन्त्रीको नाम समेत प्रस्तावित हुनुपर्नेछ।	(१) प्रधानमन्त्रीले कुनै पनि बखत आफूमाथि प्रतिनिधिसभाको विश्वास छ भन्ने कुरा स्पष्ट गर्न आवश्यक वा उपयुक्त ठानेमा विश्वासको मतको लागि प्रतिनिधिसभा समक्ष प्रस्ताव राख्न सक्नेछ। (२) प्रधानमन्त्रीले प्रतिनिधित्व गर्ने दल विभाजित भएमा वा प्रधानमन्त्रीले विश्वास गुमाएको ठोस आधार सहित प्रतिनिधि सभामा प्रश्न उठेमा तीस दिन भित्र प्रधानमन्त्रीले विश्वासको मतको लागि प्रतिनिधिसभा समक्ष प्रस्ताव राख्नु पर्नेछ। (३) उपधारा (१) र (२) बमोजिम पेश भएको प्रस्तावमाथि छलफल हुँदा प्रतिनिधिसभामा तत्काल कायम सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतले पारित हुन नसकेमा प्रधानमन्त्री आफ्नो पदबाट स्वतः मुक्त हुनेछ। (४) प्रधानमन्त्री माथि विश्वास छैन भनी प्रतिनिधिसभामा तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरू मध्ये एक चौथाई सदस्यले प्रधानमन्त्रीमाथि सदनको विश्वास छैन भनी राखेको अविश्वासको प्रस्ताव प्रतिनिधिसभामा तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको वहुमतले पारित भएमा प्रधानमन्त्री पदमुक्त भएको मानिनेछ। (५) यस्तो अविश्वासको प्रस्ताव प्रधानमन्त्री नियुक्त भएपछि पहिलो दुई वर्षसम्म र एकपटक राखेको अविश्वासको प्रस्ताव असफल भएको अर्को एक वर्ष भित्र राख्न पाइने छैन। (६) यस धारा बमोजिम राखिएको	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
			अविश्वासको प्रस्ताव पारित भएमा तत्पश्चात् हुने निर्वाचनमा उम्मेदवार हुने प्रधानमन्त्रीको नाम समेत प्रस्तावित हुनुपर्नेछ ।	
४३.	धारा २३ प्रधानमन्त्रीको नियुक्ति सम्बन्धी विशेष व्यवस्था	(१) संघीय व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनमा कुनै दलले स्पष्ट वहुमत प्राप्त गर्न नसकेको अवस्थामा राष्ट्रपतिले दुई वा दुईभन्दा बढी दलहरूको समर्थनबाट संघीय व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनका सदस्यहरूको वहुमतको विश्वास प्राप्त गर्न सक्ने सदस्यलाई प्रधानमन्त्री पदमा नियुक्त गर्नेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिम कुनै सदस्यले संघीय व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनका सदस्यहरूको वहुमत प्राप्त गर्न नसक्ने अवस्था भएमा राष्ट्रपतिले सो सदनमा सबैभन्दा बढी सदस्यहरू भएको संसदीय दलको नेतालाई प्रधानमन्त्रीको पदमा नियुक्त गर्नेछ । (३) उपधारा (१) वा (२) बमोजिम नियुक्त प्रधानमन्त्रीले आफू नियुक्त भएको ३० दिनभित्र संघीय व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनबाट विश्वासको मत प्राप्त गर्नुपर्नेछ । (४) उपधारा (२) बमोजिम नियुक्त प्रधानमन्त्रीले उपधारा (३) बमोजिम विश्वासको मत प्राप्त गर्न नसकेमा राष्ट्रपतिले संघीय व्यवस्थापिकाको तल्लो सदनलाई भंग गरी ६ महिना भित्र अर्को निर्वाचन हुने मिति तोक्नेछ ।	(१) प्रतिनिधि सभामा कुनै दलले स्पष्ट वहुमत प्राप्त गर्न नसकेको अवस्थामा राष्ट्रपतिले दुई वा दुईभन्दा बढी दलहरूको समर्थनबाट प्रतिनिधि सभाका सदस्यहरूको वहुमतको विश्वास प्राप्त गर्न सक्ने सदस्यलाई प्रधानमन्त्री पदमा नियुक्त गर्नेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिम कुनै प्रतिनिधिसभाका सदस्यहरूको वहुमत प्राप्त गर्न नसक्ने अवस्था भएमा राष्ट्रपतिले सो सभामा सबैभन्दा बढी सदस्यहरू भएको संसदीय दलको नेतालाई प्रधानमन्त्रीको पदमा नियुक्त गर्नेछ । (३) उपधारा (१) वा (२) बमोजिम नियुक्त प्रधानमन्त्रीले आफू नियुक्त भएको तीस दिनभित्र प्रतिनिधिसभाबाट विश्वासको मत प्राप्त गर्नुपर्नेछ । (४) उपधारा (२) बमोजिम नियुक्त प्रधानमन्त्रीले उपधारा (३) बमोजिम विश्वासको मत प्राप्त गर्न नसकेमा राष्ट्रपतिले प्रतिनिधिसभालाई विघटन गरी छ महिना भित्र अर्को निर्वाचन हुने मिति तोक्नेछ ।	
४४.	धारा २४ राष्ट्रपतिलाई सूचना दिने र राष्ट्रपतिले सुझाव दिन सक्ने	(१) देहायका विषयहरूमा प्रधानमन्त्रीले राष्ट्रपतिलाई जानकारी गराउनेछ :- (क) नेपालको शासन व्यवस्था सम्बन्धी मन्त्रिपरिषदका निर्णयहरू, (ख) व्यवस्थापिकामा पेश गरिने विधेयकहरू, (ग) खण्ड (क) र (ख) मा उल्लेखित विषयहरूसँग सम्बन्धित राष्ट्रपतिले जानकारी मागेका अन्य कुराहरू र (घ) देशको समसामयिक परिस्थिति र शान्ति सुरक्षा, राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, प्रशासनिक र वैदेशिक सम्बन्धका कुराहरू । (२) राष्ट्रपतिले राष्ट्रिय महत्वका विषयहरूमा मन्त्रिपरिषदलाई सुझाव वा प्रोत्साहन दिन सक्नेछ ।	(१) देहायका विषयहरूमा प्रधानमन्त्रीले राष्ट्रपतिलाई जानकारी गराउनेछ :- (क) नेपालको शासन व्यवस्था सम्बन्धी मन्त्रिपरिषदका निर्णयहरू, (ख) संघीय संसदमा पेश गरिने विधेयकहरू, (ग) खण्ड (क) र (ख) मा उल्लेखित विषयहरूसँग सम्बन्धित राष्ट्रपतिले जानकारी मागेका अन्य कुराहरू र (घ) देशको समसामयिक परिस्थिति र शान्ति सुरक्षा, राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, प्रशासनिक र वैदेशिक सम्बन्धका कुराहरू । (२) राष्ट्रपतिले राष्ट्रिय महत्वका विषयहरूमा मन्त्रिपरिषदलाई सुझाव वा प्रोत्साहन दिन सक्नेछ ।	

Downloaded from PahiloPost.com

सि.नं.	विषय	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
४५	थप हुनु पर्ने		संक्रमणकालिन व्यवस्था सम्बन्धी भागमा समावेश गर्ने :- १) नयाँ संविधान घोषणा पश्चात राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपति, प्रधानमन्त्री, सभामुख र उपसभामुखको निर्वाचन रुपान्तरित व्यवस्थापिका-संसदबाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ बमोजिम हुने गरी व्यवस्था गरिनेछ । २) नयाँ संविधानको व्यवस्था बमोजिम प्रतिनिधिसभाको अर्को निर्वाचन सम्पन्न नभए सम्म रुपान्तरित व्यवस्थापिका-संसदबाट प्रधानमन्त्रीको निर्वाचन, विश्वासको मत, अविश्वासको प्रस्ताव तथा मन्त्रिपरिषद्को गठन सम्बन्धी सबै कार्य नेपालको अन्तिरिम संविधान, २०६३ को व्यवस्था बमोजिम हुने गरी व्यवस्था गरिनेछ । राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपति, सभामुख र उपसभामुख विरुद्ध महाअभियोग व्यवस्था पनि अन्तिरिम संविधान, २०६३ बमोजिम नै हुने गरी व्यवस्था गरिनेछ ।	

७. राज्यको पुनर्संरचना र राज्य शक्तिको बाँडफाँड समिति :-

१६ बुँदे राजनीतिक सहमतिमा उल्लिखित सहमतिका बुँदाहरु :-

१) संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक नेपालमा पहिचानका ५ र सामर्थ्यका ४ आधारमा आठ (८) प्रदेश निर्माण गरिनेछ् ।

२) प्रदेशको नामाकरण प्रदेश सभाको दुई तिहाइ बहुमतको निर्णयबाट गरिनेछ ।

३) प्रदेशको सीमाङ्कन सम्बन्धी सिफारिस गर्न नेपाल सरकारले एक संघीय आयोग गठन गर्नेछ । आयोगको कार्यावधि ६ महिना हुनेछ । संघीय आयोगको सुझाव-प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि प्रदेशको सीमाङ्कनको अन्तिम निर्णय व्यवस्थापिका संसदको दुई तिहाइ बहुमतले गर्नेछ ।

क्र.स.	विषयवस्तु	असहमतिका विषय	टुङ्गो लागेको विषय	कै
१.	**राज्यको पुनसंरचना र राज्यशक्तिको स्वरुपः** **धारा ३**	(१) नेपालको राज्यशक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश, स्थानीय तह र विशेष संरचनाले यस संविधानमा उल्लेख गरिए वमोजिम गर्नेछन् । (३) प्रदेश, स्थानीय तह र विशेष संरचना अन्तर्गतका स्वायत्त क्षेत्रमा बसोबास गर्ने आदिवासी, आदिवासी जनजातिको पहिचान, स्वशासन र स्वायत्तताको प्रत्याभुति हुनेछ ।	१६ बुँदे राजनीतिक सहमतिमा उल्लिखित उपयुर्क्त विषयहरुको आधारमा संविधान मस्यौदा समितिबाट मिलाई मस्यौदा गर्ने ।	
२.	**संघीय नेपालको तहगत संरचना** **धारा ४**	(३) उपधारा (१) बमोजिमको स्थानीय तहमा संविधानको अनुसूची ६ मा उल्लेखित अधिकार प्रयोग गर्ने गरी प्रादेशिक कानून अन्तर्गत विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अधिकार रहेको एक निर्वाचित परिषद रहने छ । (४) उपधारा (१) वमोजिमको मूल संरचनाको	" "	

Downloaded from PahiloPost.com

		अतिरिक्त विशेष संरचनाको रुपमा संविधानको धारा ८ मा व्यवस्था भए बमोजिम प्रदेश अन्तर्गत स्वायत्त क्षेत्र, विशेष क्षेत्र र संरक्षित क्षेत्र रहन सक्नेछन् । (५) उपधारा (४) बमोजिम स्थापना हुने स्वायत्त क्षेत्रमा संविधानको अनुसूची ७ मा उल्लेखित अधिकार प्रयोग गर्ने गरी प्रादेशिक कानून अन्तर्गत विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अधिकार रहेको एक निर्वाचित परिषद रहने छ ।		
३.	**प्रदेशको निर्माण धारा ५**	(१) नेपालको एकात्मक राज्यको स्वरुपलाई पुनर्संरचना गरी संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपाललाई चौध स्वायत्त प्रदेशमा विभाजन गरिएको छ । (२) उपधारा (१) वमोजिम निर्माण गरिएका प्रदेशको नाम र क्षेत्र अनुसूची १ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ । (३) उपधारा (२) वमोजिम विभाजित प्रदेशको नाम हेरफेर गर्नु परेमा सम्बन्धित प्रदेशको प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको दुई तिहाई बहुमतको निर्णय भई प्रादेशिक सरकारको सिफारिसमा संघीय व्यवस्थापिकाको दुई तिहाई वहुमतले अनुमोदन गर्नु पर्नेछ । (४) उपधारा (३) वमोजिम प्रदेशको नाम हेरफेर गर्ने विषयमा संघीय व्यवस्थापिकाको दुई तिहाई वहुमत कायम हुन नसकेमा सम्बन्धित प्रदेशको व्यवस्थापिकाले आवश्यक ठानेमा जनमत संग्रह गर्न सक्ने छ । (५) यस संविधान वमोजिमका प्रदेशहरु एक आपसमा गाभिन तथा थप नयाँ प्रदेशको रुपमा निर्माण गर्न परेमा वा प्रादेशिक सिमानालाई एक आपसमा मिलाई हेरफेर गर्न परेमा सम्वन्धित प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको दुई तिहाई वहुमतको निर्णय भई प्रादेशिक सरकारको सिफारिसलाई संघीय व्यवस्थापिकाको दुई तिहाई वहुमतले अनुमोदन गर्नु पर्नेछ । (६) उपधारा (५) बमोजिमको प्रकिया अबलम्बन गर्दा संघीय व्यवस्थापिकामा दुई तिहाई बहुमत नपुगी अनुमोदन गर्न नसकेमा सम्बन्धित प्रदेशहरुमा जनमत संग्रह गर्न सकिने छ । (७) उपधारा (४) र उपधारा (६) बमोजिम भएको जनमत संग्रहको निर्णय अनुसार संघीय व्यवस्थापिकाले संविधान संशोधन गर्ने छ । (८) उपधारा (३), उपधारा (४) र उपधारा (५) बमोजिम संघीय व्यवस्थापिकाको दुई तिहाई बहुमतले अनुमोदन गर्ने र उपधारा (४) र उपधारा (६) बमोजिम जनमत संग्रह गर्ने लगायत अन्य व्यवस्था संघीय व्यवस्थापिकाले कानूनद्वारा	" "	

Downloaded from PahiloPost.com

		निर्धारण गरे बमोजिम हुने छ । (९) प्रदेशको राजधानी अनुसूची १ मा उल्लेख भए बमोजिम हुने छ । प्रादेशिक राजधानी हेरफेर गर्नु परेमा प्रादेशिक व्यवस्थापिकाले निर्धारण गरेको स्थानमा रहने छ । प्रादेशिक राजधानीको स्थान हेरफेर गर्ने कार्यविधि र प्रक्रिया प्रादेशिक व्यवस्थापिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।		
४.	**संघको राजधानी** **धारा ६**	(१) संघको राजधानी संघीय सरकारले तोकेको स्थानमा रहनेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिम तोकिएको स्थानलाई संघीय व्यवस्थापिकाको दुई तिहाई बहुमतले हेरफेर गर्न सक्नेछ ।	" "	
५.	**स्थानीय तहको निर्माण र क्षेत्र निर्धारण** **धारा ७**	(१) यस संविधान वमोजिम निर्माण भएका प्रदेश अन्तर्गत स्थानीय तहको रुपमा गाउँपालिका र नगरपालिका रहनेछन् । (२) उपधारा (१) बमोजिम रहने स्थानीय तहको संख्या र क्षेत्र निर्धारण गर्नको लागि प्रादेशिक सरकारलाई संघीय सरकारले निश्चित मापदण्ड तोक्न सक्ने छ । यसरी मापदण्ड तोक्दा संघीय सरकारले सापेक्षिक रुपमा समान जनसंख्या, भौगोलिक तथा प्रशासनिक अनुकूलता, जनसंख्याको घनत्व, यातायातको सुविधा, प्राकृतिक स्रोत र साधनको अवस्थिति र सम्बन्धित क्षेत्रका बासिन्दाको सांस्कृतिक तथा सामुदायिक पक्षलाई ध्यान दिनु पर्ने छ । (३) उपधारा (२) बमोजिम संघीय सरकारले तोकेको मापदण्डको आधारमा सम्बन्धित प्रादेशिक सरकारले स्थानीय तहको नाम, संख्या र क्षेत्र निर्धारण गर्न उच्च स्तरीय आयोग गठन गर्ने छ । सो आयोगले स्थानीय स्वायत्त शासन संचालन गर्न अनुकूल हुने गरी स्थानीय तहको गठनमा सकभर एकरुपता कायम गर्ने छ । (४) उपधारा (१) बमोजिम गठन हुने स्थानीय तहको संख्या, सिमा र क्षेत्र यो संविधान बमोजिम प्रादेशिक सरकार गठन भएको मितिले एक वर्ष भित्र निर्धारण गरी सक्नु पर्नेछ । (६) स्थानीय तहको गठन र संरचना सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रादेशिक कानूनद्वारा निर्धारण गरे बमोजिम हुने छ ।	" "	
६.	**विशेष संरचना सम्वन्धी व्यवस्था** **धारा ८**	(१) संविधानको धारा ४ वमोजिमको मूल संरचनाको अतिरिक्त कुनै प्रदेश भित्र एक जाति/सुमदाय वा भाषिक समुदायको वाहुल्य भएको वा सघन उपस्थिति रहेको क्षेत्रलाई स्वायत्त क्षेत्र कायम गर्न सकिनेछ । (२) उपधारा (१) को अतिरिक्त अति अल्पसंख्यकरुपमा रहेका जाति/समुदाय, सांस्कृतिक क्षेत्र, लोपोन्मुख र सिमान्तकृत	" "	

Downloaded from PahiloPost.com

		जातिहरुको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्न कुनै क्षेत्रलाई संरक्षित क्षेत्र कायम गर्न सकिनेछ । (३) उपधारा (१) र (२) वमोजिमको क्षेत्रले नसमेटेका सम्वन्धित प्रदेश भित्र पिछडिएका तथा आर्थिक र सामाजिक अवस्थाबाट पछाडि पारिएको क्षेत्र वा विषयगत क्षेत्रको विकास गर्न कुनै खास भौगोलिक क्षेत्रलाई विशेष क्षेत्र कायम गर्न सकिनेछ । (४) उपधारा (१) बमोजिम प्रदेश अन्तर्गत निर्माण हुने स्वायत्त क्षेत्रहरु अनुसूची २ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछन् । अनुसूचीमा उल्लेखित स्वायत्त क्षेत्रहरुको अतिरिक्त थप नयाँ निर्माणको लागि सिफारिस गर्न प्रादेशिक सरकारले एक अधिकार सम्पन्न आयोग गठन गर्नेछ । स्वायत्त क्षेत्रको निर्माण पहिलोपटक प्रादेशिक सरकार गठन भएको एक वर्ष भित्र गरिसक्नु पर्नेछ । (५) उपधारा (४) बमोजिमका स्वायत्त क्षेत्रहरुको नाम हेरफेर, थपघट र परिवर्तन गर्नु परेमा सम्बन्धित प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको सिफारिसलाई संघीय व्यवस्थापिकाको दुई तिहाई बहुमतबाट अनुमोदन गर्नु पर्नेछ । (६) उपधारा (२) र (३) बमोजिम संरक्षित क्षेत्र र विशेष क्षेत्र निर्माण गर्नु परेमा सम्बन्धित प्रादेशिक व्यवस्थापिकाको बहुमतको निर्णयबाट गर्न सकिनेछ । (७) स्वायत्त क्षेत्र, विशेष क्षेत्र र संरक्षित क्षेत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रादेशिक कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।		
७.	**संघ, प्रदेश, स्थानीय तह रविशेष संरचनाको अधिकारको बाँडफाँड** **धारा ९**	(५) स्थानीय तहको अधिकार संविधानको अनुसूची ६ मा उल्लेख भए बमोजिम हुने छ । अनुसूची ६ मा उल्लेखित विषयमा स्थानीय तहले आवश्यक कानून बनाउन सक्नेछ । यसरी बनाएको कानून प्रादेशिक कानूनसँग बाँझिएमा बाँझिएको हदसम्म स्वतः निष्क्रिय हुनेछ । (६) उपधारा (५) को विधायिकी अधिकार सहित स्थानीय तहमा व्यवस्था भएको निर्वाचित परिषदलाई कार्यकारिणी र न्यायिक अधिकार हुनेछ । (७) विशेष संरचना अन्तर्गतको स्वायत्त क्षेत्रको अधिकार संविधानको अनुसूची ७ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ । अनुसूची ७ मा उल्लेखित विषयमा स्वायत्त क्षेत्रले आफ्नो क्षेत्र भित्र लागु हुने गरी कानून बनाउन सक्नेछ । यसरी बनाएको कानून प्रादेशिक कानूनसँग बाँझिएमा बाँझिएको हदसम्म स्वतः निष्क्रिय हुनेछ । (८) उपधारा (७) को विधायिकी अधिकार सहित स्वायत्त क्षेत्रमा व्यवस्था भएको निर्वाचित	" "	

Downloaded from PahiloPost.com

		परिषदलाई कार्यकारिणी र न्यायिक अधिकार रहनेछ । (९) यस संविधान बमोजिम स्थापना गरिने विशेष संरचना अन्तर्गतका विशेष क्षेत्र र संरक्षित क्षेत्रको अधिकार प्रादेशिक कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ । (१०) उपधारा (५) र (७) मा उल्लेखित कुराले प्रादेशिक सरकारलाई आफ्नो सूचीमा परेको विषयमा कानूनद्वारा स्थानीय तह र विशेष संरचनालाई थप अधिकार प्रदान गर्न बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन । (११) संघ, प्रदेश, स्थानीय तह तथा विशेष संरचना अन्तर्गतको स्वायत्त क्षेत्रको अधिकारको सुचीमा वा साझा सुचीमा उल्लेख नभएको कुनै विषयमा तथा यो संविधान तथा संविधान अन्तरगतका कानूनमा नतोकिएको विषयमा कानून वनाउने अधिकार संघीय व्यवस्थापिकामा निहित हुनेछ ।		
८.	**संघीय एकाइहरु वीच उत्पन्न हुने विवाद समाधान सम्बन्धी व्यवस्था** **धारा ११**	(१) संघ र प्रदेश वीच र प्रदेश प्रदेश वीच विवाद उत्पन्न हुन नदिन र उत्पन्न भएका विवादको समाधान गर्न वा समाधान नभएका विषय संघीय व्यवस्थापिकामा सिफारिस गर्न एक अन्तर प्रादेशिक परिषद रहने छ । जसमा देहाय बमोजिमका अध्यक्ष र सदस्यहरु रहने छन् । क) कार्यकारी प्रमुख – अध्यक्ष ख) संघीय गृहमन्त्री – सदस्य ग) संघीय अर्थमन्त्री – सदस्य घ) प्रदेशका प्रमूखहरु – सदस्य (११) संघ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह, प्रदेश र विशेष संरचना र स्थानीय तह र विशेष संरचनाका क्षेत्रहरु वीच संविधानद्वारा सूचीकृत अधिकारको विषयमा वा संवैधानिक व्याख्याको विषयमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा त्यस्तो विवादको शुरु कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार संवैधानिक अदालतलाई हुनेछ । (१२) संवैधानिक अदालतमा एक जना अध्यक्ष सहित पाँच जना सदस्यहरु रहने छन् । (१३) संवैधानिक अदालतका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति प्रक्रिया र योग्यता क्रमशः संघीय सर्वोच्च अदालतको प्रधान न्यायाधीश र अन्य न्यायाधीश सरह हुने छ । (१४) संवैधानिक अदालतका अध्यक्ष तथा सदस्यहरुको पारिश्रमिक, सेवाको शर्त र अन्य सुविधा क्रमशः संघीय सर्वोच्च अदालतको प्रधान	” ”	

Downloaded from PahiloPost.com

		न्यायाधीश र न्यायाधीश सरह हुनेछ । (१५) संवैधानिक अदालतले विवाद निरुपण गर्ने कार्यविधि र प्रक्रिया कानूनद्वारा निर्धारण गरे बमोजिम हुने छ । (१६) उपधारा (११) मा व्यवस्था भए बमोजिमका विषयमा संवैधानिक अदालतले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।		
९.	**आत्मनिर्णयको अधिकार** **धारा १२**	(१) आदिवासी, आदिवासी जनजाती, मधेशीलाई आन्तरिक र स्थानीय रुपमा राजनीति, संस्कृति, धर्म, भाषा, शिक्षा, सूचना, संचार, स्वास्थ्य, बसोबास, रोजगार, सामाजिक सुरक्षा, आर्थिक क्रियाकलाप, वाणिज्य, भूमि, स्रोतसाधनको परिचालन तथा वातावरण सम्बन्धी अधिकारका रुपमा आत्मनिर्णयको अधिकार रहने छ । यी विषयहरुमा कानून बनाई निश्चित गरिने छ । (२) उपधारा (१) वमोजिम आत्मनिर्णयको अधिकारको प्रयोग गर्दा देशको सार्वभौमसत्ता, स्वतन्त्रता, एकता र क्षेत्रीय अखण्डतामा खलल नपर्ने गरी गरिने छ ।	" "	
१०.	**राजनैतिक अग्राधिकार सम्बन्धी व्यवस्था** **धारा १३**	(१) मूल संरचना अन्तर्गत जातीय/समुदायका आधारमा निर्माण हुने प्रदेशहरुको हकमा राजनैतिक दलहरुले निर्वाचनको समयमा र प्रादेशिक सरकार निर्माणको क्रममा सम्बन्धित प्रदेशमा बाहुल्य रहेको जाति/समुदायको सदस्यलाई मूख्य नेतृत्व तहमा प्राथमिकता दिनु पर्नेछ । तर यस्तो राजनैतिक अग्राधिकारको व्यवस्था दुई कार्यकाल पछि स्वतः निष्क्रिय हुनेछ । (२) विशेष संरचना अन्तर्गत निर्माण हुने स्वायत्त क्षेत्रमा बाहूल्य रहेको जाति/समुदायको त्यस्तो स्वायत्त क्षेत्रको प्रमूख नेतृत्व तहमा राजनैतिक अग्राधिकार हुनेछ । तर यस्तो राजनैतिक अग्राधिकारको व्यवस्था दुई कार्यकाल पछि स्वतः निष्क्रिय हुनेछ ।	" "	
११.	**अनुसूची १**	प्रदेशको संख्या सीमाना र क्षेत्र	" "	
१२.	**अनुसूची २**	स्वायत्त क्षेत्रको सूची	" "	
१३..	**अनुसूची ३**	संघको अधिकारको सूची	" "	
१४.	**अनुसूची ४**	प्रदेशको अधिकारको सूची	" "	

Downloaded from PahiloPost.com

८. समितिले पहिचान गरेका नयाँ विषयहरु :-

(क) नवीनतम् प्रावधानहरु :

	नयाँ विषय	टुङ्गो लागेको विषय
१.	राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त दलहरु र तिनको नेतृत्वको योग्यता, पारदर्शिता तथा जवाफदेहिता सम्बन्धी व्यवस्था गरिनु पर्ने,	तत्कालिन संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनमा राजनीतिक दल सम्बन्धी व्यवस्थामा सहमति देखिएकाले केही गर्न नपर्ने ।
२.	कुनै पनि संरचनाहरुका पदाधिकारीहरुको पदावधि समाप्त हुनु पूर्व नै संस्थागत अभिलेख रहन सक्ने गरी पदपूर्ति सहितको संस्थाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही सम्बन्धी व्यवस्था,	सुनुवाई सम्बन्धी व्यवस्था भइसकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।
३.	राज्य पुर्नसंरचनाको आधार पहिचान र सामर्थतामा पहुँचको सहजता सम्बन्धी आधार समेत थप्नु पर्ने,	संघीय आयोग गठन गर्ने व्यवस्था भएकोले सोही आयोगबाट सम्बोधन हुने ।
४.	१६ देखि २२ वर्ष उमेर सम्मका युवायुवती सम्बन्धी कर्तव्य, अधिकार र दायित्व लगायतका प्रावधान समेटिएको संवैधानिक प्रावधान थप्नु पर्ने,	नागरिकको कर्तव्यमा यो विषय समावेश भैसकेको ।
५.	आम निर्वाचन, प्रादेशिक तथा स्थानीय निर्वाचन सम्बन्धी मिति र समय संविधानमा उल्लेख हुनु पर्ने,	निर्वाचन प्रणाली सम्बन्धी विषयमा सहमति भई सकेको ।
६.	Elected body लाई कसैले पनि विघटन गर्न नसक्ने र election को date fix गर्ने अधिकार निर्वाचन आयोगलाई दिनु पर्ने,	
७.	सुकुम्बासीहरुलाई राज्यले उपलब्ध गराएको/गराईने घर, जग्गा लगायतका प्रावधानहरु निजहरुले उपभोग मात्र गर्न पाउने, बिक्री वितरण गर्न नपाउने व्यवस्था उल्लेख हुनु पर्ने,	कानून बनाई व्यवस्थित गर्ने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
८.	मजदूर र मालिकको हक हित सहित भेदभावको अन्त्य, सामाजिक सुरक्षा, राज्यका सबै अंगमा समानुपातिक सहभागिता सम्बन्धी कार्य गर्ने गरी संवैधानिक अंगका रुपमा राष्ट्रिय मजदुर आयोग/राष्ट्रिय श्रम आयोग गठन हुनु पर्ने,	समावेशी आयोगको गठन गर्ने व्यवस्था भएको र मजदुर किसानको सरोकार समेत सोही आयोगले सम्बोधन गर्ने ।
९.	कुनै पनि राजनीतिक दलले निर्वाचन क्षेत्र भन्दा मातहतका कमिटीहरु निर्माण गर्न नपाउने, गाविसको चुनाव दलीय आधारमा नहुने प्रत्याभूति भएको निर्वाचन प्रणाली अवलम्बन गर्नु पर्ने,	राजनीतिक दलको विधानबाट व्यवस्थित हुने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
१०.	अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड अनुसारको सेवा, सुरक्षा, छुट सहितको जीवनयापन सम्बन्धी जेष्ठ नागरिक अधिकार सुनिश्चित गर्नु पर्ने,	जेष्ठ नागरिकहरुको हक सम्बन्धी व्यवस्था मौलिक हकमा समावेश भई सकेको । जेष्ठ नागरिकको सरोकारलाई समावेशी आयोगले सम्बोधन गर्ने ।
११.	विभिन्न मुलुकमा बसोबास गर्ने नेपालीको चासो र एन.आर.एनहरुको सांस्कृतिक र आर्थिक लगायतका सम्बन्धहरु मातृभूमिसंग अन्योंन्याश्रित रुपमा रहिरहने र भावनात्मक सम्बन्धहरु प्रगाढ रहने भएकाले एन.आर.एन.लगायत त्यस्ता समूदाय वीचको सम्बन्धलाई जीवन्त, सक्रिय तुल्याउने प्रावधान संविधानमा उल्लेख हुनु पर्ने,	नागरिकता सम्बन्धी विषयमा समेटिएको ।
१२.	बर्गीय आधारमा गरीब, अपहेलित र उत्पीडित वर्गसम्म पुग्ने गरी आरक्षणको व्यवस्था हुनु पर्ने,	मौलिक अधिकार सम्बन्धी प्रावधानमा सम्बोधन गरिएको र कानून निर्माण गर्दा विशेष ध्यान दिनुपर्ने विषय ।
१३.	विभिन्न सेवा समूहबाट सेवा निवृत्त राष्ट्र सेवकहरुको एउटै छाता संगठनको व्यवस्था सहित निजहरुको ज्ञान, सिप र दक्षताको भरपूर उपभोग गर्ने संयन्त्र निर्माण हुनु पर्ने,	आवश्यकताअनुसार यस विषयमा कानून बनाई व्यवस्था गर्ने ।

Downloaded from PahiloPost.com

नयाँ विषय	टुङ्गो लागेको विषय
१४. दलहरुको Election खर्च सरकारले व्यहोर्ने व्यवस्था हुनु पर्ने,	कानूनमा व्यवस्थित हुने विषय
१५. जग्गा, जमीन तथा हावा राज्यको हुनु पर्ने,	मौलिक अधिकारको सम्पत्ति सम्बन्धी अधिकारमा सम्बोधन भएको ।
१६. निर्वाचन प्रणाली Rotation बाट दलित र महिलाको निर्वाचन क्षेत्र सम्बन्धी आरक्षणको व्यवस्था हुनु पर्ने,	निर्वाचन प्रणालीमा सहमति भई सकेको ।
१७. घोषणापत्रमा व्यक्त गरिएका प्रतिबद्धता पूरा नगरेमा दल खारेज हुने व्यवस्था हुनु पर्ने,	घोषणापत्रमा व्यक्त गरिएको प्रतिवद्धतलाई पुरा नगर्ने दललाई जनताले अविस्वास गर्ने हुदाँ केहि गर्न नपर्ने ।
१८. प्रदेशको सीमा नेताले होइन विज्ञले निर्धारण गर्नु पर्ने,	संघीय आयोगको गठन गर्ने व्यवस्था भई सकेको ।
१९. राज्यको नीतिमा नैतिकवान समाजको निर्माण सम्बन्धी प्रावधान राख्ने,	राज्यको नीति निर्देशक सिद्धान्त सम्बन्धी भागमा सहमति भई सकेको ले केहि गर्न नपर्ने ।
२०. राष्ट्रमा अन्तधार्मिक, अन्तरजातीय तथा क्षेत्रीय सद्भाव अभिवृद्धि गर्ने	राज्यको नीति निर्देशक सिद्धान्त सम्बन्धी भागमा सहमति भई सकेको ले केहि गर्न नपर्ने ।
२१. सुरक्षा निकायका सबै प्रमुखहरु रहने गरी राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद् गठन गर्ने,	तत्कालीन राष्ट्रिय हितको संरक्षण समितिको प्रतिवेदनमा सहमति भै मस्यौदा समितिमा मस्यौदाका लागि गई सकेको विषयमा थप छलफलको आवश्यक नभएको
२२. समलिंगी विवाहलाई प्रतिवन्ध लगाउने,	कानूनद्धारा व्यवस्थित गरिने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२३. शैक्षिक संस्थाका प्रमुख र उपप्रमुख नियुक्ति गर्दा कुनै एक पदमा महिलालाई प्राथमिकता दिने,	कानूनद्धारा व्यवस्थित गरिने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२४. २४ वर्ष उमेर भन्दा कम उमेरका युवा युवतीलाई न्यूनत्तम ३ महिना स्वयंसेवामा संलग्न रहने व्यवस्था अंगिकार गर्ने,	कानूनद्धारा व्यवस्थित गरिने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२५. दलित र मुस्लिम लगायतका समुदायलाई राज्य होईन अवसर र अधिकार दिने व्यवस्था हुनु पर्ने,	मौलिक अधिकारमा संवोधन भैसकेको अन्य सरोकार दलित आयोग र समावेशी आयोगबाट सम्बोधन हुने ।
२६. राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोगमा बाल अधिकार आयुक्त, राजनीतिक दलमा बालबालिकाको प्रयोग तथा दुरुपयोग सम्बन्धी व्यवस्था, बालबालिकाको सर्वोत्तम हितको लागि बालसहभागिता र बाल अधिकार सम्बन्धी स्पष्ट व्यवस्था हुनु पर्ने,	राज्यले बालकालिकासँग सम्बन्धीत सबै विषय तथा क्रियाकलापहरुमा बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई प्राथमिक रुपमा ध्यान दिने नीति अवलम्बन गर्ने छ भन्ने व्यवस्था राज्यको निर्देशक सिद्धान्त र नीतिहरुमा समावेश गर्ने ।
२७. राष्ट्रप्रमुख वा राज्यका महत्वपूर्ण पदहरु ग्रहण गर्नको लागि पाँच पुस्ता देखि बंशजको आधारमा नेपाली नागरिक हुनु पर्ने,	नागरिकता सम्बन्धी विषयमा संवोधन भैसकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२८. विभिन्न आन्दोलनको नाममा कसैले पनि चक्काजाम र बन्द गर्न नपाइने तथा अत्यावश्यक सेवाको क्षेत्रमा हड्ताल समेत गर्न नपाईने विषय संविधानमा उल्लेख हुनु पर्ने,	संवैधानिक विषय नभएको र राजनीतिक दल सम्बन्धी कानून र दलहरुले लिने नीतिबाट सम्बोधन गर्न सकिने भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।

(ख) संविधानमा गहन छलफल गर्नु पर्ने बुंदा :

नयाँ विषय	टुङ्गो लागेको विषय
१. नेपालमा बोलिने विभिन्न मातृभाषालाई संघीय एंव प्रादेशिक भाषाको रुपमा मान्यता सहित सार्वजनिक महत्वका विषयमा जानकारी माग्ने र प्राप्त गर्ने नागरिक अधिकार सुनिश्चित गर्दै आफ्नो मातृभाषामा जानकारी पाउने हक सुरक्षित हुनु पर्ने,	भाषा सम्बन्धी विषयमा र सूचनाको हक सम्बन्धी विषयमा सहमति भई सकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।

Downloaded from PahiloPost.com

नयाँ विषय		टुङ्गो लागेको विषय
२.	नयाँ बन्ने संविधानमा मुस्लिम लगायत अन्य समुदायको प्रथाजन्य संस्कृतिलाई संविधानबाट संरक्षित तुल्याउनु पर्ने,	मौलिक अधिकारमा संवोधन भैसकेको अन्य सरोकार समावेशी आयोगबाट सम्बोधन हुने ।
३.	नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा उल्लेख भएको अपमानजनक “अन्य वर्ग” बाट खस क्षत्री, ब्राम्हण, दशनामी लगायतलाई हटाई नेपालको मूल जातिमा सूचीकृत गर्दै आदिवासी र जनजाति पृथक अर्थ राख्ने दुई अलग शव्द र विषय भएकोले त्यसलाई परिभाषित र अलग अलग व्याख्या गरी खस क्षेत्री, ब्राम्हण, दशनामी लगायतलाई आदिवासीमा सूचीकृत गर्ने,	व्यवस्थापिकीय अंगको स्वरुप निर्धारण समिति अन्तर्गत यस विषयमा सहमति भई सकेको ।
४.	दलित समुदायको प्रतिनिधित्वको सवालमा केन्द्रिय प्रादेशिक र स्थानीय तहका सबै राजनीतिक संरचनाहरुमा समानुपातिकका अतिरिक्त क्षतिपूर्ति वापत १० प्रतिशत थप प्रतिनिधित्वको सुनिश्तिता गरिनु पर्ने,	निर्वाचन प्रणालीमा सहमति भई सकेको ।
५.	प्रतिनिधिसभा पूर्ण समानुपातिक समावेशी हुनु पर्ने,	निर्वाचन प्रणालीमा सहमति भई सकेको ।
६.	मन्त्रिमण्डल र राजनीतिक नियुक्तिमा दलित र महिलाको अनिवार्यताको संबैधानिक सुनिश्चितता हुनु पर्ने,	कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र संवैधानिक आयोग सम्बन्धी भागमा सम्बोधन भई सकेको ।
७.	दलित राष्ट्रिय विकास परिषद्को संवैधानिक व्यवस्था हुनु पर्ने,	दलित आयोगको व्यवस्था भैसकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।
८.	गरिबीको रेखामुनि रहेका दलित व्यक्ति र परिवारलाई सुविधा कार्डको व्यवस्था गरी यातायात, शिक्षा तथा खाद्यान्नका क्षेत्रमा विशेष छुटको व्यवस्था हुनु पर्ने,	कानूनद्धारा व्यवस्था गर्नु पर्ने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
९.	बादी समुदायलाई प्राथमिक अधिकार दिई सबै क्षेत्रमा पहुंच र सहभागिता हुनु पर्ने,	कानूनद्धारा व्यवस्था गर्नु पर्ने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
१०.	मिथिला र गोरखा प्रदेश नामाकरण हुनु पर्ने,	संघीय आयोग गठन गर्ने सहमति भएकोले उक्त आयोगले सिमाङ्कन गर्ने प्रदेशको नामाङ्कन प्रदेश सभाले गर्ने सहमति भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
११.	पुर्नसंरचना गर्दा जिल्ला र गाउंलाई विभाजन नगर्ने,	संघीय आयोग गठन गर्ने सहमति भएकोले उक्त आयोगले सम्बोधन गर्ने ।
१२.	धार्मिक स्वतन्त्रता कायम गर्ने,	मौलिक हक सम्बन्धी भागमा धार्मिक स्वतन्त्रताको हक उल्लेख भई सकेको ।
१३.	नागरिकताको सम्बन्धमा आमा वा बुबा भन्ने शब्द कायम हुनु पर्ने,	नागरिकता सम्बन्धी विषयमा सहमति भएकोले सम्बोधन गरि सकिएको ।
१४.	वच्चाको जन्म हुदाँ आमा वा बुबा मध्ये एक नेपाली नागरिक भएको प्रमाणित भएमा जसको नामबाट पनि नागरिकता प्राप्त हुनु पर्ने,	नागरिकता सम्बन्धी विषयमा सहमति भएकोले सम्बोधन गरि सकिएको ।
१५.	अंगीकृत नागरिकतामा पुरुष र महिलाको लागि समान व्यवस्था हुनु पर्ने,	नागरिकता सम्बन्धी विषयमा सहमति भएकोले सम्बोधन गरि सकिएको ।
१६.	निर्वाचन प्रणाली पूर्ण समानुपातिक हुनु पर्ने यदि MMPR र Closed list बाट हुनु पर्ने भएमा ६० प्रतिशत समानुपातिक र ४० प्रतिशत प्रत्यक्षको व्यवस्था हुनु पर्ने,	निर्वाचन प्रणालीमा सहमति भई सकेको ।
१७.	आलोपालो प्रतिनिधित्व हुने गरी दलित र महिलाको लागि छुटै निर्वाचन क्षेत्र तोकिनु पर्ने,	निर्वाचन प्रणालीमा सहमति भई सकेको ।
१८.	विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकहरुको हित, सुरक्षा र मतदानको	निर्वाचन कानूनद्धारा व्यवस्था गर्ने विषय भएकोले केहि

Downloaded from PahiloPost.com

नयाँ विषय	टुङ्गो लागेको विषय
अधिकार हुनु पर्ने,	गर्न नपर्ने ।
१९. सरकारी स्वामित्वका जग्गामा रहेका उद्योग व्यवसायहरु निजीकरण गरिए तापनि जग्गा बिक्री वितरण गर्न नपाउने सरकारकै स्वामित्वमा रहने व्यवस्था सहित लिजमा दिन सक्ने व्यवस्था भने राख्ने,	कानूनद्धारा व्यवस्था गर्ने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२०. राज्यको पुर्नसंरचना भन्ने शव्दावली नै गलत छ, राज्यको आन्तरिक पुर्नसंरचना भनिनु पर्ने ।	अन्तरिम संविधानमै उल्लेख भएको शब्दावली भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२१. राज्यको पुर्नसंरचना गर्दा तराईको झापा देखि कञ्चनपुर सम्मको भागमा यादव, कोईरी, कुर्मि, सुरी, तेली, कानु, कलवार, बनिया, रौनीयार, सन्थाल आदि विभिन्न वैश्य समूदायको बाहुल्यता भएकोले छुट्टै वैश्य प्रदेश निर्माण बारे छलफल गर्नु पर्ने,	संघीय आयोग गठन गर्ने सहमति भएकोले उक्त आयोगले सम्बोधन गर्ने ।
२२. सबै तहको निर्वाचनमा समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्वको व्यवस्था अन्तर्गत हालको समावेशी समूहहरुको अतिरिक्त उत्पीडित वर्ग (मजदुर, किसान, श्रमजीवी)को प्रतिनिधित्वको लागि गरिबिको रेखामुनी रहेको जनसंख्यालाई पनि सोही अनुपातमा समानुपातिक समावेशीकरण अन्तर्गत एउटा समूहको रुपमा अनिवार्य प्रतिनिधित्व गराउनु पर्ने,	निर्वाचन प्रणालीमा सहमति भई सकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२३. संघीय व्यवस्था प्रादेशिक सभाका निर्वाचित प्रतिनिधिहरुलाई जनताले दिएको जनादेश र आफ्नो प्रतिवद्धताअनुसार जनप्रतिनिधित्वको रुपमा भूमिका नखेलेको अवस्थामा सम्बन्धित प्रतिनिधिलाई निर्वाचित गर्ने मतदाताले निश्चित विधिअनुसार प्रत्याहवान गर्न सकिने व्यवस्था गर्नु पर्ने ।	निर्वाचन प्रणालीमा सहमति भई सकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२४. गरिब र विपन्नहरु सहित सबैमा न्यायको पहुच पुऱ्याउन राज्यको खर्चमा हरेक नागरिकका लागि दक्ष वकिल तथा कानूनी सेवा उपलब्ध गराउनु पर्ने,	निशुल्क कानूनी सहायता सम्बन्धी कानूनद्धारा व्यवस्थित भई सकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२५. भूमिसुधार : • बैज्ञानिक वा क्रान्तिकारी भूमिसुधारको लागि संवैधानिक आधार सुनिश्चित गर्नु पर्ने, • जमिनको स्वामित्व मूलत : राज्यको हुन्छ भन्ने मान्यतालाई स्थापित गर्दै राज्यले वास्तविक जोताहा र भूमिहिनलाई लीजमा जमिनको वितरण वा पुनर्वितरण गर्न सक्ने संवैधानिक व्यवस्था हुनु पर्ने, • हरवा, हलिया र कमैयाको रुपमा पुस्तौदेखि जोती आएका किसानहरुलाई मोहीको रुपमा स्विकार गरी त्यस्तो जग्गाको कम्तिमा आधा हिस्सामा उनीहरुको स्वत: स्वामित्व कायम हुने व्यवस्था गर्नुपर्ने,	मौलिक अधिकारको सम्पत्ति सम्बन्धी अधिकारमा सहमति भईसकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२६. विदेशसँगका सन्धी सम्झौताबारे : • नयाँ संविधान जारी भएपछि विदेशसँग भएका सम्झौताहरुको आवश्यकताअनुसार पुनरावलोकन, संशोधन, परिमार्जन, अध्यावधिक, खारेज वा प्रतिस्थापन गर्ने, • शान्ति तथा मैत्री सन्धी, हातहतियार एवं सामरिक सम्बन्ध, सीमाना र प्राकृतिक श्रोतको बाडँफाँड सम्बन्धी सन्धी सम्झौता संघीय व्यवस्थापिकाको २/३ बाट अनुमोदन गर्नुपर्ने,	तत्कालीन राष्ट्रिय हित संरक्षण समितिको प्रतिवेदनमा समावेश भएको व्यहोरा नै उपयुक्त भएकाले केही गर्न नपर्ने

Downloaded from PahiloPost.com

नयाँ विषय	टुङ्गो लागेको विषय
• मुलुकलाई दीर्घकालिन रुपमा असर पार्ने अन्तराष्ट्रिय सन्धी सम्झौताहरु जनमत संग्रहमार्फत अनुमोदनको व्यवस्था गर्ने,	
२७. सेनाको कुनै जवान वा पदाधिकारीले फौजदारी “अपराध” गरेमा वा मानव अधिकारको हनन गरेमा नागरिक अदालतमा मुद्धा चल्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने,	सैनिक ऐनले सम्बोधन गर्ने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२८. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले सेनामा भएको अख्तियार दुरुपयोग सम्बन्धी विषय हेर्न सक्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने,	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अधिकार क्षेत्रमा सहमति भई सकेकोले केहि गर्न नपर्ने ।
२९. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहिचान र विकासका लागि संवैधानिक राष्ट्रिय अपाङ्ग आयोग बनाउनु पर्दछ,	समावेशीकरण आयोग गठन गर्ने र अपाङ्गता भएको व्यक्तिको सरोकार सोही आयोगले सम्बोधन गर्ने ।
३०. चलचित्रलाई अभिव्यक्तिको माध्यमका रुपमा परिभाषित गरी यसलाई मौलिक हक भित्र समावेश गरिनु पर्ने ।	कानूनद्धारा व्यवस्थित गर्ने विषय भएकोले केहि गर्न नपर्ने ।

सुझाव तथा निश्कर्ष :-

(१) संघीयता, शासकीय स्वरुप, निर्वाचन प्रणाली र स्वतन्त्र र एकिकृत न्याय प्रणालीको अवधारणा लगायतका विषयमा दलहरु विचमा भएको सोह्र बुँदे राजनीतिक सहमति एवं यस उपसमितिमा सहमति कायम भएका विषयहरुको आधारमा संविधानको मस्यौदा तयार गर्दा यसै अनुरुप एकरुपता कायम गर्न र तर्जुमाको दृष्टिकोणले मिलाउनु पर्ने विषयहरु देखिएमा र संविधानमा समावेश हुनु पर्ने तर छुट भएका अन्य आवश्यक देखिएका विषयहरु समेत थप एवं परिमार्जन गरी संविधानको मस्यौदा तयार गर्न संविधान मस्यौदा समितिलाई सुझाव र निर्देशन दिन उपयुक्त हुने भएकोले समिति मार्फत संविधानसभालाई अनुरोध गर्ने ।

(२) प्रस्तावना, संविधान संशोधन, सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायाधीश, न्यायाधीश र संवैधानिक निकायका पदाधिकारीहरुले संविधान र कानून बमोजिम इमान्दारिता, कर्तव्यनिष्ठतापूर्वक कार्य सम्पादन गरे नगरेको सम्बन्धमा छानवीन र अनुगमन गर्न संसदीय समितिको गठन गर्ने, समावेशी र समानुपातिक सिद्धान्तलाई ध्यान दिने विषय संविधानको उपयुक्त स्थानमा समावेश गर्ने र संविधानमा रहने सक्रमणकालीन व्यवस्थालाई संविधान मस्यौदा समितिले छलफल गरी टुङ्गो लगाउने गरी मस्यौदा समितिमा पठाउन सहमति भएको ।

(३) यस प्रतिवेदनमा समावेश भएका कुनै विषयमा असहमत हुने माननीय सदस्यले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा उपसमितिले प्रतिवेदन पेश गरिसकेपछि समितिमा फरक मत राख्ने सक्ने व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने भएकोले समितिलाई अनुरोध गर्ने ।

....

(पूर्णबहादुर खड्का)

संयोजक

....	....	....	....	....
(प्रेमबहादुर सिंह)	(गोपाल दहित)	(दिलनाथ गिरी)	(कृष्णबहादुर महरा)	(गोकर्णराज विष्ट)
सदस्य	**सदस्य**	**सदस्य**	**सदस्य**	**सदस्य**

Downloaded from PahiloPost.com